

LIETUVOS KARIUOMENĖS KOVINIŲ PLAUKIKŲ BŪRYS 1990–2004 M.: SU(SI)FORMAVIMAS, VEIKLA IR ĮVAIZDIS

Ieva Želvytė

Lietuvos kariuomenės Karinės jūrų pajėgos, Klaipėdos universiteto
Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas

DOI: <https://doi.org/10.47459/ka.2022.37.5>

Anotacija. 1990 m. pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose buvo paminėtas „legendomis apipintas“ povandeninių plaukikų būrys. Toks būrys Lietuvos jėgos struktūrose pradėtas formuoti paskutiniame XX a. dešimtmetyje naro specialybę SSRS įgijusio kovos menų (karate) trenerio ir instruktoriaus Valerijaus Krisikaičio iniciatyva. Siekdamas padėti besikuriančioms Lietuvos Krašto apsaugos departamento formuotėms, V. Krisikaitis išreiškė norą dirbti krašto apsaugos sistemoje – organizuoti žmonių rengimą kovinei savignynei ir suformuoti povandeninių plaukikų grupę, kad būtų apsaugotas Klaipėdos uostas nuo galimų svetimų šalių diversantų keliamo pavojaus ir užpuolimų. Tuometis Krašto apsaugos departamento direktorius pritarė šiai idėjai ir priėmė V. Krisikaičio siūlomą pagalbą. 1990 m. gruodžio mėn. Klaipėdoje buvo pradėta burti vyrų savanorių grupė ir surengtos pirmosios kovinės savignyvos bei nardymo treniruotės. Visas Lietuvos Respublikos kariuomenės narų sistemos kūrimas truko ne vienus metus. Reikėjo laiko ištreniruoti ir puikiai parengti asmenis, galinčius atlikti žvalgybą išnėrus iš vandens, įvairias kovines užduotis, specialiąsias operacijas ir nesprogusios amunicijos iškėlimą iš vandens. Karinio nardymo bazė ir narų – kovinių plaukikų – rengimas Lietuvoje nuo 1992 m. buvo išplėtoti iki itin aukšto lygio. Šalyje atsirado narų rengimo „šerdis“ – ja tapo V. Krisikaičio vadovaujamas Kovinių plaukikų būrys Klaipėdoje. Lietuvos kariuomenė 1993–2004 m. tapo pajėgi profesionaliai parengti pakankamai kovinių plaukikų narų, galinčių atlikti nesprogusios amunicijos iškėlimo iš vandens darbus, vien savo mokymo centruose. Šalyje parengti koviniai narai buvo pripažinti tarptautinio masto užsienio valstybių narų rengimo centrų ir patys galėjo suteikti specialiųjų nardymo žinių kitiems Lietuvos ir užsienio šios srities kariams. Pamečiui gerėjo Lietuvos Respublikos Vyriausybės požiūris į Lietuvos kariuomenės narus, nes didėjo jų vykdomų užduočių mastas, išsigrininio būrio veiklos specifika. Kovinių plaukikų tarnyba įgijo valdžios pasitikėjimą, didėjo jos valstybinis finansavimas ir aprūpinimo specialiąja įranga mastas.

Reikšminiai žodžiai: koviniai plaukikai, nariai, Lietuvos kariuomenė, Valerijus Krisikaitis, povandeniniai plaukikai, Povandeninių veiksmų komanda, Karinės jūrų pajėgos, Klaipėdos 7-asis dragūnų Pamario gynybos batalionas.

ĮVADAS

Lietuvos kariuomenės istoriografijoje koviniai plaukikai pirmą kartą paminėti 1990 m. 1990 m. rugsėjo mėn. Klaipėdos zonos skyriuje apsilankė Valerijus Krisikaitis – naro specialybę SSRS įgijęs kovinių kovos menų (karate) treneris ir instruktorius, norintis padėti tobulėti besikuriančioms Krašto apsaugos departamento (toliau – KAD) nacionalinėms formuotėms. Jis išreiškė norą dirbti krašto apsaugos sistemoje ir pasiūlė įgyvendinti neįprastą sumanymą – organizuoti žmonių rengimą kovinei savigynai ir suformuoti povandeninių plaukikų grupę, kad būtų apsaugotas Klaipėdos uostas nuo galimų svetimų šalių diversantų keliamo pavojaus ir užpuolimų. Tuometis (1990 m.) KAD generalinis direktorius Audrius Butkevičius pritarė šiai idėjai ir priėmė V. Krisikaičio siūlomą pagalbą. Jau 1990 m. gruodžio mėn. prasidėjo pirmosios kovinės savigynos treniruotės ir buvo pradėta burti narų grupė¹. Asmenims, atsiliepusiems į kvietimą jungtis prie nardytojų komandos, buvo numatyta suteikti narų specialybę, turint tikslą vėliau juos mokyti pagal kovinių plaukikų rengimo programą.

Ankstesni tyrimai. Apskritai istorinių Lietuvos kariuomenės Kovinių plaukikų būrio veiklos tyrimų nėra. Viena to priežasčių – didelė dalis informacijos vis dar yra įslaptinta, riboto naudojimo, užkardyta „būtina žinoti“ principu, todėl tyrėjai neturi galimybių su ja susipažinti. Tačiau suinteresuotų žurnalistų dėka buvo parengta ne viena Kovinių plaukikų būrio veiklos apžvalga. 2015 m. žurnalistė Asta Dykoviėnė pakalbino buvusį Kovinių plaukikų būrio vadą – Klaipėdos universiteto povandeninių archeologų instruktorių V. Krisikaitį. Jos straipsnyje „Kovinių plaukikų legenda“ atskleidžiama, kaip buvo sumanyta įkurti Kovinių plaukikų būrį². Tautvydo Kumščio straipsnyje „Lietuvos kariuo-

¹ Norkus C. *Tėvynės labui*. Klaipėda, 1999, p. 143.

² Dykoviėnė, A. Kovinių plaukikų legenda [interaktyvus], [žiūrėta 2021-04-24]. Prieiga per internetą: <https://klaipeda.diena.lt/naujienos/klaipeda/miesto-pulsas/koviniu-plaukiku-legenda-670014>

menės Specialiosios pajėgos 1991–2004 metais³ aptariama, kokį kelią nuėjo Lietuvos kariuomenės Specialiosios pajėgos, kol pasiekė dabartinį lygį ir pelnė užsienio partnerių pripažinimą. Toks tyrimas iš dalies įtraukia ir Kovinių plaukikų būrio veiklos ir įvaizdžio visuomenėje formavimo, būrio aprūpinimo aspektus ir jo veiklos naratyvo apžvalgą, nes Lietuvos kariuomenės Specialiųjų pajėgų kariai nuo pat padalinių veiklos pradžios kai kada veikė drauge su koviniais plaukikais, dalyvavo bendruose mokymuose, pratybose ir vykdė tam tikras užduotis. Kovinių plaukikų struktūros su(si)formavimą bandė apžvelgti žurnalistė Gintarė Bakūnaitė 2017 m. *Delfi* interneto svetainės skyrelyje „Karys be uniformos“⁴ paskelbtoje publikacijoje apie povandeninius plaukikus. Daugiausia informacijos šios publikacijos autorei suteikė pats Kovinių plaukikų būrio įkūrėjas V. Krisikaitis. Jis pasidalijo savo žiniomis apie Kovinių plaukikų būrį ir iššūkius, su kuriais teko susidurti šio kovinio vieneto kariams Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos struktūrų formavimosi pradžioje ir pirmaisiais būrio gyvavimo dešimtmečiais⁵. Gana išsamiai Kovinių plaukikų būrio įkūrimo idėjos gimimą ir pirmines vyrų treniravimosi, mokymosi, pratybų fazes, atrankos į būrį principus aptarė žurnalistė Dalia Bikauskaitė dienraštyje *Vakaryų ekspresas*

³ Kumšis, T. Lietuvos kariuomenės Specialiosios pajėgos 1991–2004 metais“ [interaktyvus], [žiūrėta 2021-04-24]. Prieiga per internetą: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:1KoxbaOaVFfJ:www.algirdo-batalionas.lt/kariuomene/download/5920/lietuvos%2520kariuomenes%2520spec%2520pajegos%25201991-2004.pdf+%&cd=13&hl=ru&ct=clnk&gl=lt>

⁴ Bakūnaitė, G. Karys be uniformos. Vadovavo vienam paslaptiniausių Lietuvos kariuomenės padalinių: man sakydavo – tu ilgai neišgyvensi [interaktyvus], [žiūrėta 2021-04-24]. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/multimedija/karys-be-uniformos/karys-be-uniformos-vadovavo-vienam-paslaptiniausiu-lietuvos-kariuomenes-padaliniu-man-sakydavo-tu-ilgai-neisgyvensi.d?id=75680229>

⁵ Bakūnaitė, G. Karys be uniformos. Vadovavo vienam paslaptiniausių Lietuvos kariuomenės padalinių: man sakydavo – tu ilgai neišgyvensi [interaktyvus], [žiūrėta 2021-03-14]. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/multimedija/karys-be-uniformos/karys-be-uniformos-vadovavo-vienam-paslaptiniausiu-lietuvos-kariuomenes-padaliniu-man-sakydavo-tu-ilgai-neisgyvensi.d?id=75680229>

2017 m. publikuotame straipsnyje „Kaip Lietuva įsigijo silpnųjų ginklų“⁶. Kovinių plaukikų būrio istorija trumpai aptariama oficialioje Lietuvos kariuomenės interneto svetainėje⁷. Apie Kovinių plaukikų būrio ištakas rašoma ir 2019 m. pasirodžiusioje publikacijoje „Pilnametystės proga Povandeninių veiksmų komanda daug plaukiojo“ tinklaraštyje *ekspertai.eu*, remiantis Krašto apsaugos ministerijos informacijos šaltiniais⁸. Pažymėtina buvusio Klaipėdos apskrities komendanto atsargos plk. Ciriilio Norkaus knyga *Tėvynės labui*⁹, kurios pagrindą sudaro autoriaus atsiminimai ir surinkta dokumentinė medžiaga apie sudėtingą Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo ir valstybingumo įtvirtinimo dešimtmetį Klaipėdos apskrityje, bei Karinių jūrų pajėgų štabo Civilių ir kariškių bendradarbiavimo skyriaus specialisto Audriaus Vitkausko sudarytas leidinys *Karinės jūrų pajėgos. Istorijos metraštis*¹⁰, kuriame pasakojama ir apie Povandeninių veiksmų komandos ištakas, jos įkūrimo istoriją. Informacijos apie situaciją Lietuvos krašto apsaugos sistemoje ir kovinių plaukikų galimybes integruotis į krašto gynybos struktūras pateikiama Kosto Birulio publikacijoje *Laisvės kodas*¹¹.

Tyrimo šaltiniai. Siekiant užsibrėžto tikslo, straipsnyje analizuojamos Lietuvos ir užsienio autorių mokslinės publikacijos strateginio valdymo, valstybės tarnautojų mokymo aspektais, Lietuvos Respublikos teisės aktais, strateginiai Lietuvos kariuomenės Karinių jūrų pajėgų ir asmeninio V. Krisikaičio archyvų dokumentai, institucijų ataskaitos, pirkimų sutartys, buvusių povandeninių plaukikų atsiminimai ir kita su tyrimu susijusi informacija.

⁶ Bikauskaitė, D. Kaip Lietuva įsigijo silpnųjų ginklų. *Vakarų ekspresas* [interaktyvus], [žiūrėta 2021-04-24]. Prieiga per internetą:

<https://ve.lt/naujienos/jura/kaip-lietuva-igigijo-silpnuju-ginklu>

⁷ Įsteigimas ir plėtojimas [interaktyvus], [žiūrėta 2021-04-24]. Prieiga per internetą: <https://www.kariuomene.lt/povandeniniu-veiksmu-komanda/istorija-ir-simbolika/istorija/23775>

⁸ Pilnametystės proga Povandeninių veiksmų komanda daug plaukiojo. KAM informacija [interaktyvus], [žiūrėta 2021-04-24]. Prieiga per internetą:

<https://www.ekspertai.eu/pilnametystes-proga-povandeniniu-veiksmu-komanda-daug-plaukiojo/?comm=1>

⁹ Norkus, C. *Tėvynės labui*. Klaipėda, 1999.

¹⁰ *Karinės jūrų pajėgos. Istorijos metraštis*. Ats. red. A. Vitkauskas. Vilnius, 2018.

¹¹ Birulis, K. *Laisvės kodas*. Vilnius, 2001.

Atliekant tyrimą remtasi šiais publikuotais šaltiniais: 1990–1992 m. Lietuvos Respublikos ryšių ministro Kosto Birulio, Zigmanto Kiaupos, Alfonso Eidinto moksliniais leidiniais ir kruopščiai parengta istorine Cirilio Norkaus publikacija, taip pat periodika – Vakarų Lietuvos dienraščių *Klaipėda*, *Banga*, *Plungė*, nepriklausomo dienraščio Vakarų Lietuvai *Vakarų ekspresas* informacija ir straipsniais apie Lietuvos kariuomenės Kovinių plaukikų būrio veiklą bei juose pateikiamomis fotografijomis, *Lietuvos aidas*, *Delfi* ir *Kauno dienos*, žurnalų *Karys* ir *Savanas* publikacijomis. Tyrimams reikalingos informacijos šaltinių baze tapo 1991–2004 m. lietuviškoje periodinėje spaudoje publikuoti V. Voverio, R. Šerkšnaitės, S. Šeštausko, Z. Tallat-Kelpšaitės, Š. Pučinsko, S. Mininos, V. Krisikaičio, A. Juciūtės, I. Jasaitienės, S. Bagočiaus, A. Dykoviėnės, R. Janušaičio, V. Kaladinsko, T. Dambrausko ir K. Starinsko, G. Bakūnaitės ir G. Aukštuolio straipsniai, kuriuose žurnalistai aptaria Kovinių plaukikų būrio veiklą, jos ypatumus ir tarnybos pobūdį.

Išskirtines Kovinių plaukikų būrio galimybes ir jo įkūrimo detales, sveikatos, fizinius ir fiziologinius reikalavimus plaukikams aprašo narų gydytoja fiziologė Gintarė Dirmantienė parengtame *Narų vadovėlyje*¹². Šio vadovėlio išleistos dvi dalys. R. Bertašius, V. Puiluko ir A. Vičio 1999 m. parengtoje pirmojoje dalyje siekta pateikti pagrindinę glaustą informaciją apie narų praktiką ir pasirengimą. Išleista Narų rengimo skyriaus prie Klaipėdos aukštesniosios policijos mokyklos įkūrimo proga, ji buvo naudinga pradėjus ruošti Vidaus reikalų ministerijos (toliau – VRM) Priešgaisrinio ir gelbėjimo departamento narus gelbėtojus ir organizuojant kasmetes narų atestacijas. Jos įvadinėje dalyje taip pat nemažai dėmesio skiriama nardymo istorijai, nardytojų organizacijai ir jos plėtotei¹³. Pagrindinės kovinių plaukikų rengimo nuostatos ir principai aprašomi V. Krisikaičio parengtoje publikacijoje *LR kariuomenės Karinių jūrų pajėgų povandeninių veiksmų ir treniruočių taisyklės*¹⁴.

Ypač svarbūs rengiant šį straipsnį buvo nepublikuoti šaltiniai – Krašto apsaugos ministerijos archyve saugomi veiklos dokumentai – 1992–2004 m. įsakymai, susiję su Lietuvos kariuomenei priskirtu Kovinių

¹² Dirmantienė, G. *Narų vadovėlis*. II dalis. Klaipėda, 1999.

¹³ Bertašius, R.; Puluikis, V.; Vičys, A. *Narų vadovėlis*. I dalis. Klaipėda, 1999.

¹⁴ Krisikaitis, V. *LR kariuomenės Karinių jūrų pajėgų povandeninių veiksmų ir treniruočių taisyklės*. Klaipėda, 2003.

plaukikų būriu. Daug informacijos ir dokumentuotų faktų bei žinių apie Kovinių plaukikų būrio veiklą pateikiama Lietuvos Respublikai pavaldžių institucijų įsakymuose. Daugiausia straipsniui reikiamos informacijos rasta Karinių jūrų pajėgų ir asmeniniame V. Kisikiaičio dokumentų archyve saugomuose dokumentuose.

Straipsnio **naujumą** lemia tai, kad iki šiol Lietuvos kovinių plaukikų mokymo ir aprūpinimo aspektai nebuvo atskirai analizuoti. Moksliniuose straipsniuose dažniausiai tyrimo objektu pasirenkama 1990–2004 m. Lietuvos kariuomenės struktūra, išskirtinai – Sausumos pajėgų karių mokymo turinys, aprūpinimo poreikio nustatymo ir vertinimo ypatumai, o kovinių plaukikų mokymo strategijos formavimo, įgyvendinimo ir vertinimo analizė dažnai paliekama nuošalyje. Todėl šis straipsnis leidžia apžvelgti Lietuvos kovinių plaukikų rengimo strategijos įgyvendinimo aspektus, kurie naudingi ne tik praktiniu, bet ir teoriniu požiūriu.

Remtasi ir interviu metodu. Duomenys buvo renkami naudojant klausimyną. Pagrindinis tyrimas buvo atliktas į tyrimą tikslinės atrankos būdu įtraukiant asmenis, kurie turėjo tiesioginį ryšį su Lietuvos koviniais plaukikais 1990–2004 m. imties metu, sąsajų su jų mokymu, aprūpinimu, instruktavimu arba patys buvo koviniai plaukikai. Pasirinkta pusiau struktūruoto interviu forma. Jis apėmė aštuonis (8) informacijos pateikėjus. Gauti duomenys buvo apdoroti atliekant turinio analizę ir interpretaciją. Interviu metodu gauti duomenys tyrimo metu gretinti su mokslinėje literatūroje pateiktais duomenimis ir neskelbtų šaltinių informacija. Taip pat tyrimo metu visą laiką buvo gretinama periodinių leidinių ir informacijos pateikėjų pateikta medžiaga, taip kuriant kritinę šaltinių interpretaciją.

Straipsnio autorės tikslas – remiantis viešai paskelbta informacija ir neskelbtais šaltiniais, apžvelgti Lietuvos kariuomenės Kovinių plaukikų būrio su(si)formavimo istoriją ir veiklą.

I. LIETUVOS KARIUOMENĖS KOVINIŲ PLAUKIKŲ BŪRIO FORMAVIMASIS 1990–1992 M.

1.1. Lietuvos kariuomenės Kovinių plaukikų būrio ištakos: nuo idėjos iki Kovinių plaukikų būrio įtraukimo į Lietuvos karines pajėgas

Kovinių povandeninių plaukikų, arba kovinių narų, profesija pasaulyje atsirado Antrojo pasaulinio karo metu. Jie tapo nepakeičiamais povandeninio karo „*prietaisais*“¹⁵ vykdydami įvairaus pobūdžio diversines operacijas. Asmenų, atliekančių karinius veiksmus po vandeniu, veikla buvo efektyvi, todėl tokius dalinius ėmė kurti visos didžiosios pasaulio valstybės – JAV, Prancūzija, Didžioji Britanija, Kinija ir Rusija. Šioje srityje nuo pat jos susiformavimo pradžios buvo atliekami intensyviūs moksliniai tyrimai, o karui po vandeniu pradėti rengti ne tik žmonės, bet ir gyvūnai. Pavyzdžiui, dresuoti ruoniai ir delfinai galėjo būti naudojami kovai su narais, povandeniniams aparatams ar laivams naikinti ir gadinėti. Jie siūsti kaip „*gyvosios torpedos*“. Gyvūnai po vandeniu naudoti koviniams gabenti, žmonėms gelbėti ir kitoms būtinoms povandeninėms operacijoms atlikti¹⁶. Lietuvoje povandeninių operacijų – užduočių sfera taip pat buvo pradėta plėtoti. Jų pradžia laikomi 1990 m. Pradėtas akcentuoti kovinių narų, povandeninių plaukikų, reikalingumas siekiant užtikrinti sėkmingą šalies gynybą, vandens telkinių dugno valymą nuo užsilikusios Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų bei pokario metais išmestos amunicijos, nuskendusią sprogmenų, karo technikos nuolaužų, taip pat parama Karinėms jūrų pajėgoms atliekant povandeninius darbus, laivų apžiūras ir smulkų remontą, pagalba Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemai priklausantiems daliniams ir organizacijoms mokymų ir pratybų metu, ypač užtikrinant karių, besitreniruojančių atlikti persikėlimo per atvirus vandens telkinius operacijas ir kitus specifinius darbus, mokymuose naudojant valtis, katerius, savadarbius plaustus, saugumą.

Lietuvos kariuomenės Kovinių plaukikų būrio raidą lėmė bendras šalies krašto apsaugos sistemos kūrimo procesas. Povandeninių plaukikų

¹⁵ Voveris, V. Kariuomenės „ruoniai“ ar „unguriai“? *Karys*, 1996, Nr. 10, p. 10.

¹⁶ Ten pat, p. 10.

grupė, vadovaujama V. Krisikaičio, Klaipėdoje susibūrė dar 1990 m. pradžioje. V. Krisikaitis, be narų treniravimo ir mokymo, dirbo Klaipėdos pasienio užkardoje. Tačiau užkardos vadas greitai išreiškė nepasitenkinimą dėl šio jo darbo, nes kovinių plaukikų ir kovinės savigynos mokymai neturėjo nieko bendra su Lietuvos sienos apsauga. Todėl 1991 m. pabaigoje V. Krisikaitis pasitraukė iš Klaipėdos pasienio užkardos.

1991 m. sausio 17 d. buvo įkurta Savanoriškoji krašto apsaugos tarnyba (toliau – SKAT)¹⁷. Tai paskatino V. Krisikaičio vadovaujamą kovinių plaukikų grupę pereiti į Klaipėdos SKAT rinktinę¹⁸ ir joje tęsti bendrą pasirengimą vykdyti šalies gynybos užduotis vandenyje ir sausumoje. Nors 1990–1992 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovai povandeniniams plaukikams „*padėjo tik pažadais*“¹⁹, tačiau vyrai, siekiantys tapti povandeniniais plaukikais Lietuvos kariuomenėje, buvo užtikrinti, jog „*povandeninių diversantų dalinys priešui gali padaryti didesnių nuostolių negu pėstininkų batalionas*“²⁰ ir tokia tarnyba yra itin reikalinga bei svarbi, o jų darbas gali nulemti piliečių saugumo užtikrinimą karo atveju. Idėją sėkmingai įkūnijus, Lietuvos kariuomenėje turėjo atsirasti nemažas būrys kvalifikuotų narų ir povandeninių plaukikų. Šiai vizijai įgyvendinti imtasi konkrečių veiksmų. Klaipėdos savanoriškojoje krašto apsaugos tarnyboje 1992 m. suformavus Jūrinę narų kuopą²¹, buvo paskubėta įteisinginti ir klubo *Nautilus* veiklą. 1991 m. kovo mėn. miesto savivaldybėje šiuo pavadinimu buvo įregistruotas narų klubas, kuriam tuo metu oficialiai priklausė 38 nariai. Vieni povandeniniai plaukikai buvo tik pradėjęs, kiti – jau ganėtinai patyrę dirbti po vandeniu ir pasirengę įvairias su kovinių plaukikų veikla susijusias užduotis virš vandens (žvalgybos, ilgų nuotolių plaukimo, uosto apsaugos, orientavimosi, paieškos) vykdyti²². Tarp *Nautilus* narių buvo tik vienas patyręs nardymo instruktorius –

¹⁷ Lietuvos kariuomenės atkūrimas 1990–1992 m. [interaktyvus], [žiūrėta 2019-10-16]. Prieiga per internetą: <http://www.lietuvoskariuomene.lt/lt/kariuomenes_atributika/karo_istorija/lietuvos_kariuomenes_atkurimas.html>

¹⁸ Norkus, C. *Tėvynės labui*.

¹⁹ Kaladinskas, V. Ginkluoti akvalangais ir peiliais. *Karys*, 1999, Nr. 14, p. 11.

²⁰ Valerijaus Krisikaičio atsiminimai. Užrašyta 2021 m. gegužės 1 d.

²¹ Ten pat.

²² SKAT Klaipėdos rinktinės 67 kuopos vado Valerijaus Krisikaičio raportas SKAT štabo viršininkui J. Gečui. 1992 m. kovo 22 d. *Asmeninis V. Krisikaičio archyvas*.

V. Krisikaitis, kiti – „šiek tiek paruošti akvalangistai“, todėl mokymų metu tik padėdavo pagrindiniam instruktoriui²³. Tačiau 1992 m. gegužės 23 d. *Vakarų ekspreso* numeryje išspausdintame žurnalisto Šarūno Pučinsko straipsnyje konkrečiai įvardijami jau du patyrę narai instruktoriai – Valerijus Krisikaitis ir Ramūnas Janušaitis²⁴. Toks viešas asmens duomenų atskleidimas to meto spaudoje rodo, jog *Nautiliaus* narai 1992 m. nebuvo slaptas padalinys ir apie juos visuomenė žinojo. Publikacijoje „*Kas ten po vandeniu?*“ pabrėžiama, jog kol kas vyrai „*nardo, treniruojasi, ir... jaučiasi beveik nereikalingi. Kol kas viskas laikosi ant stipraus, bet ne amžino pagrindo – entuziazmo ir gerų norų*“.

1992 m. *Nautiliaus* narai dar neturėjo svarbių užduočių, tad povandeniniams plaukikams nebuvo progos įrodyti naujosios struktūros svarbos ir akivaizdaus reikalingumo šalies krašto apsaugos sistemai. Klubo *Nautilius* vyrai jautėsi gana užtikrinti dėl savo darbo kokybės ir profesionalumo, todėl nebijojo viešai pasakyti, kad nekantrauja imtis svarbių su šalies gynyba, gyventojų saugumu ir gerove susijusių darbų, o ne tik traukti nuskendusius dviračius ir motociklus iš Danės upės ar teikti pagalbą gelbėtojams ieškant skenduolių²⁵.

Jau susiformavusios povandeninių plaukikų grupės vadovas ir lyderis 1990–1992 m. buvo labiausiai grupėje patyręs ir daugiausiai nardymo žinių bei patirties turintis V. Krisikaitis²⁶. Klaipėdos savanoriai Kovinių plaukikų būrio idėją gana sėkmingai vystė Klaipėdos SKAT rinktinėje. Nors tuo metu koviniams plaukikams rengti nebuvo numatyta nei lėšų, nei etatų, vis dėlto Klaipėdos SKAT rinktinėje kryptingai buvo pradėtas organizuoti narų klubas, įžvelgiant kovinių plaukikų rengimo bazės įkūrimo perspektyvą. Nuo pat Kovinių plaukikų būrio formavimosi pradžios ši povandeninių plaukikų grupė sulaukė nemažai Lietuvos krašto apsaugos vadovybės, visuomenės ir dienraščių dėmesio, mat narai treniravosi atviruose vandens telkiniuose ir viešuosiuose baseinuose²⁷. Specialiais nardymo kostiumais vilkintys vyrai labai greitai patraukė smalsuolių dėmesį, ir povandeninių plaukikų vykdoma veikla tapo „*vieša paslaptimi*“.

²³ Valerijaus Krisikaičio atsiminimai. Užrašyta 2021 m. gegužės 11 d.

²⁴ Pučinskas, Š. Kaip ten po vandeniu? *Vakarų ekspresas*, 1992 gegužės 23 d., Nr. 65, p. 1.

²⁵ Ten pat.

²⁶ Norkus, C. *Tėvynės labui*, p. 145.

²⁷ Ten pat, p. 144.

Jie treniruodavosi *Dinamo* baseine. Už šią galimybę nariai kiekvieną rytą valydavo baseino dugną. Kadangi šios treniruotės buvo papildomos ir nenumatytos karinėje programoje, ne visi atlaikė tokį krūvį ir dalis žmonių iš būrio pasitraukė, tačiau jų gretas vis papildydavo nauji entuziastai²⁸. 1990–1992 m. povandeninių plaukikų grupės narių skaičius svyravo – paprastai jai priklausė 7–9 asmenys. Nė vienas iš jų nebuvo etatinis valstybės tarnautojas ar darbuotojas. Visi jie buvo visuomeniniais pagrindais susibūrusio klubo *Nautilus* nariai. Povandeninių plaukikų treniruotės ir darbai 1990–1992 m. buvo kaip individuali veikla, paremta entuziazmu ir noru išmokti nardyti, t. y. taip pasirengti savanoriškai krašto gynybai, jeigu kultų toks poreikis²⁹.

V. Krisikaitis turėjo tikslą suburti vyrų komandą, kuri gebėtų atlikti specialiąsias užduotis po vandeniu, bet kad ši vizija būtų įgyvendinta, reikėjo daug treniruotis ir dirbti³⁰. Nuo narų grupės susibūrimo pradžios treniruotės baseine vyko iki 1991 m. vasaros. Vasarą nariai išvyko į Platelius ir ten, baigę šešių savaičių trukmės kursų, įgijo kvalifikaciją, leidžiančią dirbti savarankiškai kaip kvalifikuotiems specialistams³¹. Po šių mokymų nariai gavo pirmuosius spausdintus lietuviškus narų pažymėjimus³². Pasak buvusio povandeninio plaukiko E. E., „*kai kada užduotys būdavo tokios sunkios, kad grįžtant galvoje sukdavosi mintys: „geriau nuskęsti dabar, nei parplaukti ir tęsti pratybas“*³³. Analizuojant respondento pateiktą medžiagą sužinoma, kad povandeninių plaukikų treniruotės ir mokymai būdavo itin sekinantys ir intensyvūs. Dalis vyrų nusprendavo pasitraukti iš grupės, nes neatlaikydavo fizinio ar psichologinio krūvio. Jiems trūko laiko, noro ar motyvacijos. Kaip pabrėžta povandeninio plaukiko D. J. pateiktoje medžiagoje, grupėje išliko tik stipriausi, o nepakeliantys krūvio tapo našta kolektyvui. Dauguma grupės narų jau buvo ugdomi vadovaujantis principu „išgyventi, išlikti, kovoti“, kovojant „už vietą po saule“, todėl savaime vykdavo griežta plaukikų atranka ir

²⁸ Ten pat.

²⁹ Valerijaus Krisikaičio atsiminimai. Užrašyta 2021 m. balandžio 29 d.

³⁰ Kaladinskas, V. Ginkluoti akvalangais ir peiliais. *Karys*, 1999, Nr. 14, p. 10.

³¹ Norkus, C. *Tėvynės labui*.

³² Valerijaus Krisikaičio atsiminimai. Užrašyta 2021 m. gegužės 11 d.

³³ E. E. apklausos anketa.

silpnieji pasitraukdavo³⁴. Tuo metu (1992 m.) visa narų materialinė bazė jau buvo kuriama iš Klaipėdos SKAT rinktinės, o ne asmeninių lėšų. Nardymo įranga (plaukmenys, naro kaukės, nardymo balionai, regulatoriai, nardymo kostiumai – hidrokostiumai, svoriai, gylmačiai) daugiausia buvo nupirkta Rusijos Federacijoje³⁵ (parvežta iš Kaliningrado srities)³⁶. 1992 m. įsigyti pirmieji 10 naro aprangos komplektų³⁷, deguonies perpumpavimo pompa, šiltų nardymo rūbų, 5 uždaro tipo kvėpavimo aparatai, ypatingi tuo, kad į išorę neišskiria burbulų, todėl naro neįmanoma pastebėti vandens paviršiuje³⁸.

Narų - plaukikų klubo *Nautilus* nariai savo įstatus pateikė tvirtinti tik 1992 m. 1992 m. kovo 9 d. įstatai buvo patvirtinti. Nors pats klubas, kaip žinoma, buvo įregistruotas Klaipėdos miesto valdyboje³⁹ ir be oficialiai patvirtintų šios struktūros įstatų iki tol gyvavo jau kelerius metus⁴⁰. Įstatų patvirtinimas buvo svarbus povandeninių plaukikų būrio žingsnis įsitraukiant į Lietuvos kariuomenės oficialią sudėtį, mat įstatuose buvo leidžiama organizuoti klubui priklausančių asmenų veiklą, nustatyti nardymo taisykles ir bendrąsias vidaus taisykles. Tai rodo, jog iš „*savanorių entuziastų nardytojų*“ grupelės *Nautilus* tapo oficialia, savo griežtą reglamentą turinčia organizacija. Šio klubo įkūrimas apskritai žymi šių dienų karinių narų veiklos pradžią Lietuvoje. *Nautilus* klube susikūrė kovinių plaukikų personalo branduolys, buvo pradėtos kurti nardymo procedūros ir taisyklės, kovos narų taktika. 1992 m. visi klubo *Nautilus* nariai buvo savanoriai. Jie tryško entuziazmu, nors pajamos buvo minimalios. Pasak straipsnio „*Narai – plaukikai*“⁴¹ autoriaus Ramūno Janušaičio, klubo veikla palaipsniui buvo plėtojama teigiama linkme ir *Nautilus* pradėjo „*veikti kaip gerai suderintas mechanizmas*“. Stokojant finansavimo, kurį galėjo suteikti sukarintos struktūros, paprasti ūkinės veiklos užsakymai būriui buvo didelė paspartis siekiant sėkmingai funkcionuoti. 1992 m.

³⁴ D. J. apklausos anketa.

³⁵ Norkus, C. *Tėvynės labui*, p. 144.

³⁶ Valerijaus Krisikaičio atsiminimai. Užrašyta 2021 m. gegužės 11 d.

³⁷ Kaladinskas, V. Ginkluoti akvalangais ir peiliais. *Karys*, 1999, Nr. 14, p. 10.

³⁸ Valerijaus Krisikaičio atsiminimai. Užrašyta 2021 m. gegužės 11 d.

³⁹ Lietuvos Respublikos Klaipėdos miesto meras B. Petrauskas, potvarkis Nr. 83 „Dėl įstatų įregistravimo“, 1992 m. kovo 9 d. *Asmeninis Valerijaus Krisikaičio archyvas*.

⁴⁰ Janušaitis, R. Narai – plaukikai. *Savanoris*. 1992 rugpjūčio 10 d.

⁴¹ Ten pat.

darbai, atlikti privačioms įmonėms ar asmenims už finansinę paramą, vis dar buvo viena iš galimybių išlaikyti klubą⁴². Rimtų užduočių klubo vyrai stokojo. Dirbta pagal žodinį susitarimą su civiliais arba nekarinėmis organizacijomis. Pavyzdžiui, pagal susitarimą su gelbėjimo stotimi atliekama skenduolių paieška. O tam reikėjo itin patyrusių narų. Būtent tokie ir buvo V. Krisikaičio suburto klubo atstovai. Kitos sritys, kuriose besitreniruojantys povandeniniai plaukikai galėjo pasiūlyti savo paslaugas, buvo smulkūs privačių laivų gelbėjimo ir remonto darbai. Sudaryta sutartis su naftos eksporto ir importo įmone. Čia *Nautiliaus* narų pagalba buvo reikalinga atliekant jūros dugno žvalgymą vietoje, kur planuota statyti terminalą. Nors vienas iš Kovinių plaukikų būrio veiklos prioritetų buvo numatytos išminavimo operacijos, tam reikėjo lėšų, o jų nebuvo, bet, nepaisant finansinių problemų, pasak klubo vadovo V. Krisikaičio, šios operacijos vis tiek buvo atliekamos, nes žmonių gyvybė ir sveikata yra svarbiausia vertybė. Labai svarbu, jog 1992 m. narų – plaukikų klubas *Nautilus* buvo vienintelė Lietuvoje organizacija, turinti pajėgumų iškelti pavojų žmonių gyvybei ir sveikatai keliančią karinę amuniciją iš vandens telkinių, nesikreipiant pagalbos į sovietinės kariuomenės struktūras⁴³. Palaipsniui buvo įgytas Lietuvos kariuomenės atstovų pasitikėjimas ir pripažinta, jog Lietuvos kariuomenėje narai taip pat reikalingi⁴⁴.

1992 m. pasikeitus Klaipėdos SKAT rinktinės vadui, buvo nutrauktas narų mokymo ir nardymo įrangos įsigijimo finansavimas, tačiau tuo metu narų klubas, kuriam vadovavo V. Krisikaitis, jau buvo gana gerai žinomas visuomenei, nes per savo veiklos Klaipėdos apskrityje laikotarpį dirbo įvairius povandeninius gelbėjimo darbus, iš vandens iškėlė ir padėjo padaryti nekenksmingus nemažai Antrojo pasaulinio karo sprogmenų⁴⁵. V. Krisikaitis tapo SKAT⁴⁶ 67-osios kuopos (neoficialiai – „*jūrų kuopos*“) vadu. Išskirtinis šios kuopos ženklas – juodos spalvos beretės. Ši kuopa iš danų savanorių pajėgų gavo dovanų laivą *Lokys*⁴⁷. Vadovaudamas 67-ajai kuopai, V. Krisikaitis turėjo užtektinai laisvo laiko savanoriams mokyti,

⁴² Ten pat.

⁴³ Ten pat.

⁴⁴ Voveris V. Kariuomenės „ruoniai“ ar „unguriai“? *Karys*, 1996, Nr. 10, p. 10.

⁴⁵ Norkus, C. *Tėvynės labui*, p. 145.

⁴⁶ Ten pat.

⁴⁷ Valerijaus Krisikaičio atsiminimai. Užrašyta 2021 m. gegužės 1 d.

be to, jo veiklos niekas nekontroliavo ir nereikalavo ataskaitų⁴⁸ 1992 m., suformavus *Geležinio Vilko* brigados atskirąjį Klaipėdos motodesantinį batalioną, naujojo bataliono organizatorius ir vadas plk. Rimantas Baltušis palaikė V. Krisikaičio idėją dėl „*povandeninių karių*“ svarbos Lietuvos kariuomenėje. Iki tol plk. R. Baltušis jau buvo nemažai girdėjęs apie V. Krisikaičio vadovaujamų kovinių plaukikų nuveiktus darbus ir ateities planus. Dėl gerų atsiliepiamųjų ir rekomendacijų savanoriai koviniai plaukikai buvo paimti bataliono žinion. Nors koviniai plaukikai ir tapo *Geležinio Vilko* brigados atskirojo Klaipėdos motodesantinio bataliono kariais, tačiau jų įranga ir techninė bazė išliko nepakitusi. Lauko kariuomenės brigados vadas, kuriam buvo pavaldus atskirasis Klaipėdos motodesantinis batalionas, nepripažino kovinių plaukikų kaip kovinės struktūros svarbos. Todėl Kovinių plaukikų būrio įkūrėjui ir vadovui V. Krisikaičiui šiuo klausimu daug kartų teko vykti į Vilnių ir įrodinėti kariuomenės narų būtinumą⁴⁹. Tačiau *Geležinio Vilko* brigados atskirojo Klaipėdos motodesantinio bataliono vadovybė ganėtinai nuosekliai palaikė kovinių plaukikų idėją, todėl, gavęs pritarimą, V. Krisikaitis toliau rinko kovinių plaukikų specialybei ir narų tarnybai tinkamus žmones ir tęsė intensyviai treniruotes, būtinas atitinkamiems įgūdžiams įgyti⁵⁰. Tokio būrio formavimas „*buvo drąsus eksperimentas*“.⁵¹ Greitai būryje ėmė trūkti personalo. Naujo personalo pritraukti buvo bandoma skelbiant spaudoje viešus kvietimus. 1992 m. kovo 5 d. *Lietuvos aidu* numeryje pasirodė trumpa žinutė „*Kas po vandeniu?*“. Tai buvo Ramūno Janušaičio kvietimas, adresuotas vyrams ir moterims, „*kam pakanka noro ir sveikatos darbui po vandeniu*“, prisijungti prie *Nautiliaus* klubo, tuo metu dar negausaus akvalangistų būrelio⁵². Buvo tikimasi, jog šis kvietimas padės pritraukti naujų žmonių, bus įgyta visuomenės prielankumo, galbūt atsiras entuziastingų asmenų, galinčių ne tik fiziškai prisijungti prie klubo, bet ir parūpinti jam lėšų, reikalingų naujai nardymo įrangai ir technikai įsigyti.

Taigi, Lietuvos kariuomenės Kovinių plaukikų būrio formavimosi ištakos siekia 1990 m., nors oficialus įsakymas suburti kovinių plauki-

⁴⁸ Norkus, C. *Tėvynės labui*, p. 146.

⁴⁹ Ten pat.

⁵⁰ Ten pat, p. 147.

⁵¹ Kaladinskas, V. Ginkluoti akvalangais ir peiliais. *Karys*, 1999, Nr. 14, p. 11.

⁵² Janušaitis, R. Kas po vandeniu? *Lietuvos aidas*, 1992 kovo 5 d., Nr. 45, p. 15

kų komandą nebuvo išleistas iki 1992 m. Tačiau povandeninių plaukikų grupės vadovas ir pagrindinis instruktorius V. Krisikaitis burti komandą ir treniruoti būsimus narus pradėjo jau 1990 m., remdamasis tik entuziazmu, „*gerais norais*“ ir priešakyje turėdamas aiškią viziją, jog kuriamai Lietuvos kariuomenei tokia struktūra kaip narų-kovinių plaukikų būrys yra būtina ir itin reikalinga. Šio būrio įtraukimo į Lietuvos kariuomenės karines pajėgas klausimas buvo sprendžiamas nuo pat jo formavimosi pradžios. Koviniai plaukikai buvo priskiriami įvairioms Lietuvos kariuomenės struktūroms, bet neapsisprendžiama, kam jie turi priklausyti. 1991 m. Lietuvos Respublikoje buvo įkurta Savanoriškoji krašto apsaugos tarnyba (toliau – SKAT), ir netrukus Lietuvos povandeninių plaukikų grupė, įtvirtinta kaip nardytojų klubas *Nautilus*, perėjo Klaipėdos SKAT rinktinės, o 1992 m., suformavus *Geležinio Vilko* brigados atskirąjį Klaipėdos motodesantinį batalioną, šio bataliono vado žinion.

1. 2. Lietuvos kariuomenės Kovinių plaukikų būrio kontingento formavimas: instruktoriai, narai ir techninės bazės steigimo pradžia (finansavimo ir aprūpinimo galimybės)

Atsargos admirolas Raimundas Baltuška straipsnyje „Karinių jūrų pajėgų atkūrimas“⁵³ teigia, jog, atkūrus šalies nepriklausomybę, 1990 m. Lietuvos karo jūrininkams buvo itin sunku, nes neturėta tvirtų tarpukario ir pokario laivyno kūrimo tradicijų, todėl teko kliautis „*instinktais*“ ir „*legendomis*“ apie jūrininkus⁵⁴. Pasak atsargos admirolo, „*suteikti profesionalią pagalbą Krašto apsaugos departamentui Lietuvos Respublikos karinio laivyno atkūrimui*“ visuomeniniais pagrindais padėti sutiko dar sovietų kariuomenėje tarnavę lietuviai karininkai, turintys jūrinės ir tarnybos laivyne patirties⁵⁵. Žinoma, buvo suvokiamas jūreivystės skyriaus silpnumas ir jo atkūrimo plano spragos⁵⁶. Esant tokiai situacijai,

⁵³ Konferencijos „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas“ medžiaga. Ats. red. V. Umbrasas. Vilnius, 2000, p. 18.

⁵⁴ Ten pat, p. 299.

⁵⁵ Ten pat, p. 100.

⁵⁶ Ten pat, p. 101.

iš pradžių imtasi rengti karininkus ir jūreivius, kuriuos buvo numatyta skirti į besiformuojančio Lietuvos karinio jūrų laivyno personalą. Ką tik nepriklausomybę atgavusiai šaliai narų (kovinių plaukikų) komandos vizija tuo metu atrodė utopinė, be to, valdžios atstovai nematė poreikio investuoti nors kiek materialųjų ir žmogiškųjų resursų į jų karinį rengimą. Greičiausiai tokių investicijų trūkumo priežastis buvo tai, jog dauguma Lietuvos kariuomenės vadovybės atstovų nebuvo tiesiogiai susidūrę su kariuomenei priskirtų narų egzistavimo klausimu, nematė jų rengimo, kovinės galios didinimo ir realios naudos šalies kariuomenei būtinybės. Besiformuojančio šalies laivyno vadovų „*mintyse dar nebuvo vietos*“ koviniams plaukikams. Neturėta patirties, žinių, kurios būtų pagrindusios jų egzistavimo svarbą. Tačiau, pasak Kovinių plaukikų būrio vado kpt. V. Krisikaičio, „*kovos plaukikų padalinių yra visose kaimyninėse valstybėse*“⁵⁷. Publikacijose apie karo veiksmus gausu legendų, kaip koviniai plaukikai, atsiradę giliame priešininko užnugaryje esančiuose uostuose, padarydavo nemažai žalos, sukeldavo suirutę, padėję sprogmenų lengvai sunaikindavo galingiausius priešo antvandeninius ir povandeninius laivus, o sprogimui nuaidėjus ir laivui pradėjus skęsti, jau būdavo kelis ar net keliolika kilometrų nuplaukę nuo vietos, kurioje padarė milžiniškų nuostolių, ir saugiai pasiekę savo valstybių laivus⁵⁸.

Visų pirma, kad bet kokia struktūra ar organizacija sėkmingai funkcionuotų, reikia turėti pakankamai „žmogiškųjų išteklių“. Kovinių plaukikų būriui taip pat buvo reikalingi šiai tarnybai tinkamos kompetencijos žmonės, kurie užtikrintų efektyvų jo funkcionavimą. Pasak V. Krisikaičio, kovinis naras turi būti ne tik geras plaukikas, bet ir puikus pėstininkas bei žvalgas. Jis turi mokėti gerai plaukti, naudotis asmenine nardymo įranga, būti išmokytas tinkamai atlikti kovines užduotis po vandeniu ir sausumoje. Ypač svarbu tai, kad pašaliniai nesužinotų, ką moka toks karys. Kovinių plaukikų būrio įkūrėjo teigimu, atrankos į komandą nepereidavo asmenys, kurie netikdavo psichologiškai⁵⁹. Taip pat, pasak buvusio povandeninio plaukiko D. M. pateiktos informacijos, asmeniui, pretenduojančiam tapti narų grupės nariu, turi patikti jo veikla, jis neturi ieškoti naudos, nesiekti greitos karjeros, būti emociškai stabilus, fiziškai stiprus,

⁵⁷ Dambrauskas T., Starinskas K. Ichtindrai išeina iš jūros. *Karys*, 2000, Nr. 13, p. 16.

⁵⁸ Ten pat.

⁵⁹ Valerijaus Krisikaičio apklausos anketa.

analitinio proto, išradingas, kūrybingas, neturėti fobijų⁶⁰. Siekiant papildyti Kovinių plaukikų būrio gretas ir atrinkti reikiamomis savybėmis pasižyminčius asmenis, buvo organizuojamos atrankos. Jų tikslas – sėkmingai atrinkti tinkamus kandidatus, iš tikrųjų norinčius mokytis kovinio plaukiko funkcijų ir amato, o ne tik siekiančius gerai praleisti laiką, „savaitgaliais paiškylauti prie ežero“ ir „truputį panardyti“. Kiekvienas atrinktas asmuo turėjo būti tinkamas ne tik fiziškai. Labai svarbu, kad žmogus neturėtų uždarytų patalpų, tamsos ir aukščio baimės, mokėtų dirbti stresinėje situacijoje, greitai savarankiškai priimti sprendimus. Kartais po vandeniui priimtas teisingas sprendimas gali išgelbėti ne tik paties naro, bet ir jo kolegos gyvybę, o nuo naro psichologinio pasirengimo atlikti veiksmus po vandeniui, esant kelių atmosferų spaudimui, šalčiui, stresui ir aklinau tamsai, priklauso užduoties įvykdymo sėkmė ir rezultatas. Todėl naujų kandidatų atranka į povandeninius plaukikus buvo atliekama itin atidžiai ir skrupulingai. Vykdydami vadovybės paskirtas užduotis, nariai negalėjo klysti ar jas įvykdyti atmetinai, nes tai galėjo nulemti visos narų grupės ateitį – teigiamą arba neigiamą. Kariai, sėkmingai perėję atranką, pradėdavo tarnybą povandeninių plaukikų gretose. Pasak V. Krisikaičio, „būryje buvo bendras fizinis parengimas“. Dėl motyvacijos – sunku pasakyti, kas juos motyvavo, gal tai, kad jie jautėsi ypatingi. Kiekvienas kovinis plaukikas yra geras pėstininkas, bet ne kiekvienas pėstininkas gali būti koviniu plaukiku⁶¹. Žinoma, asmenys, siekiantys nepriekaištingai atlikti kovinių plaukikų funkcijas ir pavyzdingai tarnauti savo valstybei ir žmonėms, privalėjo įgyti tinkamą pasirengimą. Siekiant parengti savarankiškai galintį veikti kovinį plaukiką, reikėjo turėti šios srities kvalifikuotų instruktorių ir užtikrinti naro mokymosi galimybes. 1990–1992 m. povandeninių plaukikų instruktorių funkcijas, kaip jau minėjome, vykdė V. Krisikaitis ir R. Janušaitis⁶². Dažnai naujų narių mokymu ir treniravimu užsiimdavo kelerių ar net keliolikos metų nardymo patirtį sukaupę grupės senbuviai, nors ir oficialiai nepaskirti instruktoriais.

Labai svarbi buvo ir povandeninių plaukikų valdoma infrastruktūra ir techninės bazės dydis. 1990–1992 m. tai buvo opus klausimas ir itin aktuali problema, kylanti ne tik rengiant naujus grupės narius, bet ir treniruojant

⁶⁰ D. M. apklausos anketa.

⁶¹ Valerijaus Krisikaičio apklausos anketa.

⁶² Pučinskas, Š. Kaip ten po vandeniui? *Vakarų ekspresas*, 1992, gegužės 23 d.

senbuvius. Kovinių plaukikų struktūrai itin būtina ir reikalinga techninė bazė būrio formavimosi pradžioje buvo itin skurdi. Trūko saugiam nardymui užtikrinti, vykdant būtinąsias ir esmines užduotis vandenyje ir vandens telkinių paviršiuje, reikalingos įrangos – nardymo balionų, kokybiškų hidrokostiumų, nardymo pirštinių, techniškai tvarkingų reguliatorių, vamzdelių, plaukmenų ir kito smulkaus nardymo inventoriaus, o apie narams priskirtus katerius ar modernias valtis 1990–1992 m. nebuvo nė kalbos.

Povandeniniai plaukikai bendrą ir individualios paskirties nardymo įrangą laikydavo klubo *Nautilus* patalpose arba savo namuose. 1990–1992 m. viskas buvo finansuojama iš asmeninių lėšų, todėl aprūpinimo ir finansavimo klausimas, siekiant užtikrinti produktyvų ir saugų narų darbą, buvo keliamas nuolat. Žinoma, nardymo įranga buvo brangi, o jos pasiūla – ne itin didelė, ypač Lietuvos rinkoje. *Vakarų ekspreso* 1992 m. gegužės 23 d. numeryje išspausdintame žurnalisto Šarūno Pučinsko straipsnyje „*Kaip ten po vandeniu?*“ nurodoma, jog vienas naro kostiumas tuo metu kainavo 5 000, o aparato pripildymas suspaustu oru – 120 rublių. Žinant, jog vidutiniškai vieno pripildyto baliono normalaus kūno sudėjimo vyriškos lyties narui pakanka valandos treniruotei arba darbams po vandeniu atlikti, imta ieškoti papildomų lėšų, paramos sklandžiai kovinių plaukikų veiklai užtikrinti. Parama buvo būtina. Pavyzdžiui, atliekant paieškos ir nardymo darbus, bendradarbiaujant su gelbėjimo tarnybomis, skenduolio paieška kartais užtrukdavo net iki 6 valandų⁶³. O tai reiškė, jog nardymo balionai šiai operacijai atlikti turėjo būti pripildyti 6 kartus, taip „į orą investuojant“ 720 rublių. 1990–1992 m. tai buvo gana didelė suma. Pavyzdžiui, vidutinis atlyginimas tuo metu siekė 283, o vidutinė senatvės pensija – 109 rublius. Norinčiam įsigyti spalvotą televizorių pirkėjui vidutiniškai tekdavo sumokėti apie 740 rublių⁶⁴. Atsižvelgiant į tuometės rinkos kainas, galima priėti prie išvados, kad baliono pildymas ir pats nardymas vidutinės pajamas gaunančiam Lietuvos Respublikos piliečiui tais laikais buvo laikomas ganėtinai dide-

⁶³ Ten pat.

⁶⁴ Cvilikienė, J. Gyvenimas prieš 30 metų: kiek tuo metu kainavo televizorius ir kas uždirbdavo daugiausiai? [interaktyvus], [žiūrėta 2021-04-30]. Prieiga per internetą: <https://blog.swedbank.lt/pranesimai-spaudai-asmeniniai-finansai/gyvenimas-pries-30-metu-kiek-tuo-metu-kainavo-televizorius-ir-kas-uzdirbdavo-daugiausiai?fbclid=IwAR0wS0-y1q5Ye5v_fdzn5KgOOmJxQXwlbBsStDrmHCLl6R51rj9OA-8ZoLfg>

le prabanga. Todėl kiekviena patogia proga, kalbant spaudoje trūkstančių lėšų klausimu arba asmeniškai narams susitikus su kariuomenės valdžios atstovais ar įtakingais, gerą vardą ir svarų balsą turinčiais pareigūnais, buvo stengiamasi iškelti šią problemą pabrėžiant, jog nardytojų būriui reikalinga valstybės parama būtina, kad reikia skirti papildomai lėšų, nes nepakanka tų, kurias užsidirba patys nariai, nardydami pagal specialius individualių užsakovų poreikius. Esant nepalankiai finansinei situacijai, įgytus įgūdžius sudėtingoms povandeninėms išminavimo užduotims ir karinėms operacijoms vykdyti nariai buvo pasiryžę pritaikyti civilių poreikiams tenkinti. Žinoma, už tam tikrą atlygį. Taigi, 1992 m. žurnalisto Šarūno Pučinsko straipsnyje „*Kaip ten po vandeniu?*“ buvo nurodytas numeris, kuriuo galima kreiptis individualiems asmenims į kovinius plaukikus, norint juos pasamdyti nardymo darbams atlikti ar povandeninėms operacijoms vykdyti. Dažniausiai tokiomis operacijomis tapdavo pamestų ar netyčia paskandintų vertingų daiktų paieška. Viešumoje pasirodžiusiame straipsnyje dėl nardymo darbų užsakymo pabrėžiama, kad šiuo metu atkaklių kovinių plaukikų darbas grįstas tik entuziazmu ir asmeniais finansais, tačiau taip nebus amžinai, todėl reikalingi finansuotojai ir išorinė pagalba, kad būrys būtų tinkamai išlaikytas⁶⁵.

1990–1992 m. pagrindiniai mokymai vyko Danės upėje ir Klaipėdos *Dinamo* baseine⁶⁶. Šios mokymų vietos buvo pasirinktos dėl patogios geografinės padėties, tinkamų sąlygų narų treniruotėms – gero matomumo, nestiprios srovės ir nedidelio gylio (Danės upėje iki 15 m gylis, o Platelių ežere, tam tikrose vietose, nariai galėjo pasiekti didesnę nei 30 m gylį). Asmenys, siekiantys tapti Kovinių plaukikų būrio nariais, turėjo baigti tam tikrus mokymus. Naro mokymo kurso teorijai buvo skirtos 26 valandos, o pratyboms (nardymui) – 40 valandų. Pirmieji nėrimai atviruose vandens telkiniuose trukdavo nuo 5 iki 10 minučių. Sėkmingai naro kursą baigę asmenys galėjo ne tik tapti profesionaliais povandeniniais plaukikais ir toliau treniruotis atlikti skiriamas kovines užduotis bei dalyvauti mokymuose, pratybose su kitais nariais, bet ir dirbti bendradarbiaudami su įvairiomis Lietuvos Respublikos struktūromis, talkinti mokslininkams ir tyrėjams. Pavyzdžiui, teikdami paramą Lietuvos mokslininkams, 1991 m. koviniai plaukikai, vadovaujami V. Krisikailio, dalyvavo povandeninėje

⁶⁵ Pučinskas, Š. *Kaip ten po vandeniu? Vakarų ekspresas*, 1992, gegužės 23 d.

⁶⁶ Ten pat.

archeologinėje ekspedicijoje, kurios metu Platelių ežere buvo ieškoma povandeninės gyvenvietės pėdsakų. Narų darbas pasirodė rezultatyvus – Platelių ežere buvo rasta, kaip spėjama, senovinės gyvenvietės tilto polių⁶⁷. Per intensyvius mokymus ir treniruotes buvo parengta nemažai tikrų profesionalų. 1992 m. *Nautilus* klube jau buvo narų, gebančių iš vandens iškelti nesprogusią amuniciją⁶⁸, baigusių kursus Vilniuje ir galinčių atlikti išminavimo darbus ne tik sausumoje, bet ir po vandeniu⁶⁹. Nors tais metais klubo nariams finansinės problemos vis dar liko aktualios, reguliariai buvo atliekami išminavimo ir gelbėjimo darbai. Narai vadovavosi principu, kad žmonių sveikata ir gyvybė yra „*aukščiau*“ už materialinę gerovę, todėl užduotis, skirtas piliečių saugumui užtikrinti, laikė prioritetinėmis. Klubo *Nautilus* vyrai tikėjosi, jog ateityje situacija gerės⁷⁰.

Taigi, tarp Lietuvos kovinių plaukikų buvo keletas nardymo patirties turinčių asmenų, dirbusių su užsienio valstybių atstovais nardymo ir povandeninių darbų srityse dar iki Lietuvai atgaunant nepriklausomybę. Būtent šie asmenys ir tapo besikuriančios povandeninių plaukikų grupės instruktoriais. Dalis narų baigė išminuotojų kursus Lietuvoje, Vilniuje, ir 1990–1992 m. jau savarankiškai dirbo povandeninius išminavimo darbus, taip pat vykdė kitas su nardymo procesais susijusias užduotis, skirtas Lietuvos kariuomenės struktūrų arba gautas pagal individualius privačių asmenų užsakymus. Kovinių narų aprūpinimas ir techninė bazė buvo itin skurdi. Vienu iš finansavimo šaltinių tapo individualūs užsakymus įvykdžius gautas pelnas, tačiau pagrindinė narų įranga ir inventorius buvo įsigyti iš SKAT skirtų lėšų. 1990–1992 m. buvo stengiamasi atkreipti Lietuvos Respublikos ir kariuomenės vadovybės dėmesį, siekiant gauti lėšų įrangos, nardymo technikos įsigijimui ir povandeninių plaukikų infrastruktūros tobulinimui, narų treniruotėms ir mokymams finansuoti.

⁶⁷ Ten pat.

⁶⁸ Valerijaus Krisikaičio atsiminimai. Užrašyta 2021 m. gegužės 12 d.

⁶⁹ Janušaitis, R. Narai–plaukikai. *Savanoris*, 1992, rugpjūčio 10 d.

⁷⁰ Ten pat.

II. LIETUVOS KARIUOMENĖS KOVINIŲ PLAUKIKŲ BŪRIO VEIKLA 1993–2004 M.

2.1. Lietuvos kariuomenės vadovybės požiūrio į Kovinių plaukikų būrį kaita: jo panaudojimo galimybių planavimas

Lietuvos kariuomenės vadovybės pozicijos Lietuvos kovinių plaukikų atžvilgiu keitėsi nuo pat valstybės atgimimo pradžios iki stojimo į NATO 2004 m.⁷¹ Atsikuriant šalies kariuomenei, povandeninių plaukikų grupė, organizuota Klaipėdoje, nebuvo padalinys, kuriam Lietuvos kariuomenės vadovybė būtų skyrusi daug dėmesio, amunicijos, finansų, mokymų ar kitokio pobūdžio paramos. Neoficialus žodinis pavienių Lietuvos kariuomenės vadovybės atstovų pritarimas profesionalaus naro V. Krisikaičio idėjai – įsteigti tokią struktūrą, kuri užtikrintų uosto apsaugą ir prireikus atliktų išminavimo darbus vidaus vandenyse, buvo reiškiamas nuolatos. Tačiau konkrečios pagalbos Kovinių plaukikų būrys negavo, kol praktiškai buvo įrodytas jo reikalingumas, tinkamas kovinis pasirėngimas ir galimybės atlikti konkrečias užduotis, susijusias su išminavimo darbais, nesikreipiant pagalbos į užsienio ar SSRS išminuotojus⁷².

Plaukikų – narų grupė (būrys) veikė kaip klubas *Nautilus*⁷³, kol 1993 m. buvo gautas brigados „Geležinis Vilkas“ Klaipėdos motodesantinio bataliono vado įsakymas suburti narų komandą⁷⁴, nors į šių specialistų poreikį šalies kariuomenėje ir toliau žiūrėta ganėtinai atmetinai, nes 1993–1996 m. vis dar daugiausia akcentuotas Sausumos pajėgų reikalingumas ir būtinybė jas stiprinti, ginkluoti ir plėtoti. Šalies „povandeninės“ kariuomenės formavimo gairės ir būtinybė dar nebuvo plačiau tyrinėta, ir valdžios atstovai neskubėjo imtis veiksmų, kad ji būtų sukurta, tinkamai aprūpinta, o jos mokymai finansuojami. 1993 m. Generalinio štabo Kovinio rengimo skyriaus, valdybos viršininkas plk. Romas Žibas teigė, kad „Lietuvos kariuomenei nindzių nereikia“⁷⁵. Tokio požiūrio povandeninių plaukikų grupės atžvilgiu ir toliau laikytasi iki pat 1995 m.,

⁷¹ Kaladinskas, V. Ginkluoti akvalangais ir peiliais. *Karys*, 1999, Nr. 14, p. 11.

⁷² Ten pat, p. 11.

⁷³ Ten pat, p. 10.

⁷⁴ Ten pat, p. 11.

⁷⁵ Ten pat, p. 11.

kai Lietuvos kariuomenės Gynybos štabo atstovai pradėjo domėtis kovinių plaukikų veikla, mat jau buvo pradėta orientuotis į NATO, siekta taikytis prie vakarietiškos kariuomenės standartų. 1996 m. nuspręsta tuometį „žvalgy būrį“ oficialiai performuoti į „Kovinių plaukikų būrį“⁷⁶. Tais pačiais metais Gynybos štabo Operatyvinio skyriaus viršininkas jūrų kpt. Juozas Alšauskas parengė įsakymą dėl kovinių plaukikų struktūros įkūrimo⁷⁷, jį 1996 m. pasirašė krašto apsaugos ministras Česlovas Stankevičius⁷⁸. Šio dokumento įregistravimas Lietuvos kariuomenėje buvo tam tikras atspirties taškas ir jau gana tvirtas pagrindas povandeninių plaukikų būrio veiklai pradėti. Tai rodė, jog ateityje Lietuvos kariuomenės vadovybė neketina atsisakyti karių, kurių tarnybos specifika siejama su povandeninėmis operacijomis ir jų vykdymu, žvalgyba išėjus iš vandens, orientavimusi po vandeniu, nesproguosios amunicijos iškėlimu ir šalinimu iš įvairių vandens telkinių bei kitokio pobūdžio darbais, reikalingais šalies piliečių saugumui užtikrinti. Taip pat nardyti išmokyti asmenys galėjo teikti pagalbą per pratybas ar vykdant užduotis kitiems Lietuvos kariuomenės daliniams, susiduriantiems su vandens keliamais pavojais ar iššūkiams, keliantis per atvirus vandens telkinius, pamestos kovos technikos paieška ar saugos Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgoms priklausančiam skyriui, būriui ar kuopai, atliekančiam persikėlimo operacijas, užtikrinimu. Pasak Kovinių plaukikų būrio lyderio 1993–2004 m. V. Krisikaičio, Lietuvos kariuomenės vadovybės požiūris į narų tarnybą po oficialaus šios struktūros įregistravimo ir būrio suformavimo Lietuvos kariuomenėje 1996 m. kito tik į gerąją pusę, nes „*visi įprato, kad mes esame*“. Be to, buvo akivaizdžiai pastebima kovinių plaukikų teikiama parama Lietuvos kariuomenės daliniams mokymų metu. Pažymimos sėkmingai atliktos povandeninės išminavimo operacijos, puikiai vertinamos narų galimybės ir karių treniruotumas. Nuo to laiko SKAT vadai plk. Jonas Gečas (SKAT vadas 1991–1993 m.) ir plk. Arvydas Pocius (SKAT vadas 1993–2003 m.), Lietuvos kariuomenės vadai gen. Jonas Andriškevičius (LK vadas 1993–1999 m.), gen. mjr. Jonas Algirdas Kronkaitis (LK vadas 1999–2004 m.) ir gen. ltn. Valdas Tutkus (LK vadas 2004–2009 m.) palaiškė Kovinių plaukikų būrio idėją, todėl sąlygos populiarėti šiai specialybei

⁷⁶ Kaladinskas, V. Ginkluoti akvalangais ir peiliais. *Karys*, 1999, Nr. 14, p. 11.

⁷⁷ Valerijaus Krisikaičio apklausos anketa.

⁷⁸ Valerijaus Krisikaičio atsiminimai. Užrašyta 2021 m. gegužės 12 d.

Lietuvos kariuomenėje buvo ganėtinai palankios⁷⁹.

Būrio veiklai po truputį plečiantis, augo jo žinomumas ir vis daugiau asmenų buvo suinteresuoti narus integruoti į Lietuvos kariuomenę. Tačiau 1993 m. koviniai plaukikai vis dar dirbo su „*prieštvanine*“ įranga⁸⁰. Tai rodo, jog viena pagrindinių Kovinių plaukikų būrio problemų buvo nepakankama techninė bazė. 1993–2004 m. kokybiška nardymo įranga buvo brangi⁸¹, todėl jos įsigijimas Kovinių plaukikų būriui reikė didelį finansinį iššūkį. Pavyzdžiui, keturi narų kostiumų komplektai su oro kompresoriumi 1996 m. kainavo 67 tūkst. litų. Daugumos lietuvių kovinių plaukikų apranga buvo nekokybiška, nes kokybiškesnei įsigyti trūko lėšų. Anot vyr. ltn. V. Krisikaičio, „*mūsų vyrai išlenda iš kostiumų šlapi ir sušalę*“, o anglų narų naudojamos vandeniui nelaidžios nardymo pirštinės, gobtuvai ir kitos maunamos aprangos dalys puikiai juos saugo – jie po nardymo lieka visiškai sausi.

Tinkamas aprūpinimas buvo viena priežasčių, kodėl kaip narai buvo rengiami ne šauktiniai, o tik liktiniai – mat nuspręsta, jog tai būtų „*tuščias pinigų švaistymas*“ ir nereikalingas naro kostiumo, kurio šauktnis dėl trumpo tarnybos laiko, kaip spėta, nesaugotų, nes į nardymo procesą bei tarnybą Kovinių plaukikų būryje taip atsakingai, kaip tikimasi iš liktinio, nežiūrėtų, sudėvėjimas⁸². Taip pat šauktiniai kariai nebuvo rengiami tapti narais, nes neturėta specialiai tam skirtos mokymo programos, pagal kurią būtų galima rengti šios specializacijos karius. Be to, praktika parodė, jog atlikę privalomąją karo tarnybą kariai palieka kariuomenę, o dalis nusprendusių likti tarnauti savo šaliai ir jos piliečiams vis tiek pasitraukia iš narų gretų ir ieško vietos kituose kariniuose daliniuose, kuriuose nekyla tiek daug rizikos jų gyvybei ir sveikatai⁸³.

1996 m. pagrindinė narų rengimo bazė buvo 7-asis dragūnų Pamaro gynybos batalionas. Čia atvykdavo mokyti narai iš visos Lietuvos. Pagrindinis instruktorius, Kovinių plaukikų būrio vadas vyr. ltn. V. Krisikaitis vedė narų kursus prie Platelių ežero. Atsižvelgiant į tai, kad Klaipėdos 7-asis dragūnų Pamaro gynybos batalionas tapo Lietuvos narų

⁷⁹ Valerijaus Krisikaičio apklausos anketa.

⁸⁰ Minina, S. Apie „Regatą“ ir apie narą. *Klaipėda*, 1993 sausio 21 d., Nr. 12, p. 1.

⁸¹ Jasaitienė, I. Plateliuose mokosi būsimoji narai – gelbėtojai. *Plungė*, 1996 liepos 19 d.

⁸² Ten pat.

⁸³ Valerijaus Krisikaičio atsiminimai. Užrašyta 2021 m. gegužės 12 d.

rengimo centru, žinoma, jog patys koviniai plaukikai, tarnaujantys šiame padalinyje, tobulinti nardymo igūdžių Lietuvoje negalėjo – nebuvo nei galimybių, nei instruktorių, nei mokymo centrų, tad šiuo tikslu jiems būtų reikėję vykti tik į užsienį⁸⁴. Iki 1996 m. Lietuvoje dar neturėta patvirtintų nardymo taisyklių nei civiliams, nei kariams⁸⁵, todėl mokymai, kuriuos vedė V. Krisikaitis ir kiti jau ganėtinai didelę nardymo patirtį įgiję narai, buvo organizuojami pagal individualius planus. Mokymo programa galėjo būti laisvai koreguojama ir interpretuojama ją įgyvendinančių karių. 1996 m. Lietuvoje pirmą kartą vyko kursai, kuriuos baigusiems asmenims buvo suteikiama naro-gelbėtojo kvalifikacija. Kursus vedė 7-ojo dragūnų Pamario gynybos bataliono narai instruktoriai, o išklausti jų susirinko Vidaus reikalų ministerijos priešgaisrinės apsaugos darbuotojai iš Klaipėdos, Kauno, Panevėžio, Gargždų bei Aro rinktinės pareigūnai iš Klaipėdos. Jie mokėsi nardymo teorijos ir praktikos iki 20 m gylio telkiniuose. Svarbu pažymėti, kad Klaipėdos 7-ojo dragūnų Pamario gynybos bataliono kariai iki tol jau buvo lankęsi JAV narų rengimo centre *Panama City*. Čia jie buvo supažindinti su povandeninių veiksmų technika, apranga, įvairių specialybių nardytojų rengimo ir veiklos programomis, medicininio aprūpinimu, atestacijos dokumentų pavyzdžiais, priėmimo į centrą sąlygomis ir normatyvais. 1996 m. Klaipėdos 7-ojo dragūnų Pamario gynybos bataliono koviniai plaukikai buvo didžiausią nardymo patirtį ir daugiausia plačiausio spektro žinių turintys valstybės tarnautojai Lietuvoje⁸⁶.

1996 m. liepos 19 d. periodiniame leidinyje *Plungė* žurnalistės Ilonos Jasaitienės parengtoje publikacijoje „*Plateliuose mokosi būsimoji narai – gelbėtojai*“ nurodoma, jog nuspręsta, kad 7-asis dragūnų Pamario gynybos batalionas taps narų gelbėtojų rengimo baze, o jai vadovaus V. Krisikaitis – patyręs naras instruktorius. Jis užsiims atvykusių iš Panevėžio narų gelbėtojų ir Klaipėdos policijos Aro būriui priklausančių narų rengimu bei kituose miestuose tarnybą atliekančių būsimumų narų gelbėtojų mokymu. Taigi 7-asis dragūnų Pamario gynybos batalionas, kuriam priklausė koviniai plaukikai, tapo visos šalies narų rengimo padaliniu⁸⁷.

⁸⁴ Jasaitienė, I. *Plateliuose mokosi būsimoji narai – gelbėtojai*. *Plungė*, 1996 liepos 19 d.

⁸⁵ Šerkšnaitė, R. Lietuvoje bus gerų narų. *Klaipėda*, 1996 liepos 20 d., Nr. 168, p. 13.

⁸⁶ Krisikaitis, V. Narų pratybos. *Karys*, 1996, Nr. 10, p. 10.

⁸⁷ Jasaitienė, I. *Plateliuose mokosi būsimoji narai – gelbėtojai*. *Plungė*, 1996 liepos 19 d.

1996 m. konstatuota, kad kovos narų veikla yra efektyvi ir šiuo metu tokių padalinių turi visos didžiosios pasaulio valstybės – JAV, Prancūzija, Didžioji Britanija, Kinija ir Rusija. Šioje situje jau atliekami intensyvūs moksliniai tyrimai, o karui po vandeniu rengiami ne tik žmonės, bet ir gyvūnai. Todėl Lietuvos kariuomenėje nariai taip pat reikalingi ir nepakeičiami⁸⁸. Lietuvoje koviniams plaukikams – narams didžiuliu impulsu tapo besikeičiančios situacijos per minų „medžiojimo“ pratybas, kurias drauge su kitomis valstybėmis, kurių krantus skalauja Baltijos jūra, ėmė rengti Lietuvos kariuomenės Karinės jūrų pajėgos. Trijų Baltijos šalių bendradarbiavimo jūroje idėja įgijo praktinę reikšmę 1996 m., kai Vilniuje, Lietuvos iniciatyva surengtoje konferencijoje, Lietuva, Latvija ir Estija, užsitikrinusios Belgijos, Danijos, Suomijos, Vokietijos, Nyderlandų, Norvegijos, Švedijos ir Didžiosios Britanijos palaikymą, pradėjo kurti bendrą karinę priešmininę eskadrą BALTRON. BALTRON laikomas vienu sėkmingiausių Baltijos šalių projektų⁸⁹, nors praktiškai įgulų tarnyba jūroje pradėta vykdyti tik po kelerių metų, kai eskadra buvo suburta, – 1998-aisiais⁹⁰.

1996 m. lietuvių koviniai plaukikai dirbo drauge ir su JAV instruktoriais⁹¹. Nariai iš už Atlanto dalijosi patirtimi su lietuviais, teikė pagalbą ir paramą organizuojant naktines nardymo pratybas. Tarp kitataučių narų buvo ir puskarininkis Jeffery A. Comanas⁹² – profesionalus JAV karinių jūrų pajėgų grupės *Laivyno ruoniai* naras⁹³. Be to, didėjant Lietuvos kovinių plaukikų žinomumui, į užsienio valstybėse organizuojamas tarptautines pratybas imta kviesti ir lietuvius. Toks tarptautinis pripažinimas lietuvių koviniams plaukikams žadėjo geresnes perspektyvas prašant Lietuvos Respublikos krašto apsaugos struktūrų paramos ir finansavimo.

1997 m. Lietuvos kariuomenei priklausantys koviniai plaukikai jau treniravosi visais metų laikais ir bet kokiomis oro sąlygomis⁹⁴. Galimybę treniruotis lediniame Lietuvos vandenyje žiemą suteikė pagerėjęs narų

⁸⁸ Voveris, V. Kariuomenės „ruoniai“ ar „unguriai“? *Karys*, 1996, Nr. 10, p. 10.

⁸⁹ Konferencijos „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas“ medžiaga, p. 108.

⁹⁰ Ten pat, p. 108.

⁹¹ Voveris, V. Kariuomenės „ruoniai“ ar „unguriai“? *Karys*, 1996, Nr. 10, p. 10.

⁹² Valerijaus Krisikaičio atsiminimai. Užrašyta 2021 m. gegužės 12 d.

⁹³ Voveris, V. Kariuomenės „ruoniai“ ar „unguriai“? *Karys*, 1996, Nr. 10, p. 10.

⁹⁴ Bagočiūnas, S. Koviniai nariai nesirenka oro. *Savanoris*, 1997 vasario 6 d.

aprupinimas. Narai turėjo įsigiję sauso tipo nardymo kostiumų, kuriais vilkint galima saugiai nardyti žiemą, išlaikant atitinkamą kūno temperatūrą net ir būnant po ledu. Tokios ekstremalios treniravimosi sąlygos ir narų galimybės atlikti užduotis vandenyje bet kuriuo metų laiku ir bet kokiomis oro sąlygomis sulaukė asmenų, kurie domėjosi karyba, dėmesio. 1997 m. vasario 6 d. karinės tematikos krašto apsaugos sistemos leidinyje *Savanoris* buvo išspausdintas SKAT Videostudijos viršininko lt. Sauliaus Bagočiūno straipsnis „Koviniai narai nesirenka oro“. Jame akcentuota, kad Lietuvos kariuomenei priklausantys narai nardo Kuršių mariose net esant - 15 laipsnių⁹⁵. Taip viešumoje buvo pabrėžiamos kovinių plaukikų veiklos galimybės sudėtingomis sąlygomis ir „ypatinga“ tarnyba. Narai treniruodavosi ir „komfortiškos“ temperatūros vandenyje. Ne visi jų mokymai ir pratybos turėjo vykti ekstremaliomis sąlygomis. Dažniausiai pradedantys narai pirmuosius nėrimus atlikdavo baseine – jeigu tik būdavo tokia galimybė. Mainais į įsipareigojimą valyti Jūrų muziejaus delfinariumo dugną koviniams plaukikams buvo leista rengti nardymo treniruotes delfinariume. Vasaromis dažniausiai planuoti intensyvūs mokymai Platelių ežere⁹⁶. 1997 m. gegužės mėn. karinės tematikos žurnale *Karys* išspausdintame straipsnyje „Rikiuotėje kovos plaukikai“ V. Krisikaitis pabrėžė, kad kovinio plaukiko rengimas yra brangus, o fiziniai krūviai po vandeniu ir sausumoje – itin dideli, nes narų mokymas pagal programą ir treniruotės vyksta labai intensyviai. Tokiu būdu siekiama profesionalumo ir užsibrėžto tikslo – parengti užduotis iki galo galinti įvykdyti kovinį plaukiką per įmanomai trumpiausią laiką⁹⁷.

1997 m. buvo tęsiami bendri su amerikiečiais mokymai. Lietuvoje jau ne pirmą kartą vyko bendros JAV ir Lietuvos karių pratybos „*Vanduo – sausuma – vanduo*“. Į Klaipėdą atplaukus trims JAV pakrančių apsaugos laivams, šiuose dvišaliuose teoriniuose ir praktiniuose mokymuose turėjo dalyvauti ne tik Karinių jūrų pajėgų štabo karininkai ir laivų vadai, bet ir dragūnų žvalgų grupė (koviniai plaukikai). Lietuvių kariai teigė, jog šie mokymai buvo itin naudingi, nes jie galėjo treniruotis naudodami nau-

⁹⁵ Ten pat.

⁹⁶ Ten pat.

⁹⁷ Krisikaitis, V. Rikiuotėje – kovos plaukikai. *Karys*, 1997, Nr. 5, p. 32.

jausią amerikietišką techniką⁹⁸. Kadangi JAV technika buvo gerokai pranašesnė už lietuvių turimą, koviniai plaukikai šių mokymų metu turėjo išskirtinę galimybę susipažinti su užsienyje taikomomis nardymo technikomis ir įranga ir pasisemti žinių iš ilgesnę nardymo patirtį turinčių didžiausio užsienio partnerio kolegų narų.

1997 m. sėkmingai vyko ir tradiciniais tapę tarptautiniai Lietuvos kariuomenės Karinių jūrų pajėgų mokymai *Open Spirit 97*. Lietuvos kariuomenės narai šiuose mokymuose dalyvavo jau antrą kartą⁹⁹. Koviniai plaukikai *Open Spirit* mokymų metu turėjo galimybę dalytis žiniomis ir bedradarbiauti su Vokietijos, Estijos, Švedijos, Latvijos ir Prancūzijos ginkluotųjų pajėgų atstovais. 1997 m. per tokias pratybas Lietuvos narai įsikūrė Latvijos narų bote *Lidaka*. Toks sprendimas buvo priimtas ne dėl ypatingo lietuvių ir latvių tautų „broliškumo“, o todėl, kad daugiau dalyvių iš Lietuvos nebuvo. Tais metais Lietuvos kariuomenės Karinės jūrų pajėgos nedalyvavo mokymuose. Lietuvos koviniai plaukikai šiose pratybose buvo vieninteliai savo šalies atstovai. *Open Spirit 97* mokymų metu Lietuvos narai veikė poromis su vokiečių narais. Kadangi visi dalyvavę pratybose narai buvo profesionalai, o po vandeniui yra naudojami tik specialūs signalai sklandžiai komunikacijai užtikrinti, kalbos barjeras tarp lietuvių ir vokiečių kalbomis kalbančių asmenų bendrauti netrukdydė. Viskas vyko sėkmingai – nardymai buvo sklandūs¹⁰⁰. Tai įrodo, jog 1997 m. lietuvių ir Vakarų šalių atstovų – šiuo atveju vokiečių kariuomenės narų – įdirbis ir įgūdžiai buvo panašūs. Nei vieni, nei kiti nebuvo daug pranašesni arba labiau atsilikę savo žiniomis ar įgūdžiais nuo kolegų, narų iš užsienio, nors 1997 m. lietuvių narams vis dar teko dirbti naudojant seną rusišką įrangą.

1997 m. Aukštesniojoje policininkų mokykloje ruošiasi atidaryti atskirą narų gelbėtojų rengimo skyrių, todėl mokyklos viršininkas plk. Viktoras Liaudanskas apsilankė kovinių plaukikų mokymuose, siekdamas susipažinti su narų darbo organizacija. Tada pastebėta, jog narų, galinčių dirbti instruktoriais, Lietuvoje beveik nėra, o viena pagrindinių kovinių plaukikų treniruočių vietų lieka per Klaipėdos rajoną ir miestą tekanti

⁹⁸ *Vakarų ekspreso* informacija. Amerikiečiai dalijasi patirtimi. *Vakarų ekspresas*, 1997 rugpjūčio 8 d., p. 17.

⁹⁹ Krisikaitis, V. *Open spirit 97. Karys*, 1997, Nr. 11, p. 33.

¹⁰⁰ Ten pat.

Danės upė. Čia ir treniravosi Karinių jūrų pajėgų 7-ojo dragūnų Pamario gynybos bataliono Mokomojo narų būrio vyrai¹⁰¹.

Turimos medžiagos analizė leidžia teigti, jog 1998 m. Lietuvos koviniai plaukikai savo pajėgumus ir toliau tobulino veikdami drauge su JAV kariais. Remdamiesi Z. Tallat-Kelpšaitės straipsniu „Švedijos minų traluotojai švarins Baltijos jūros dugną ties Juodkrante, o Klaipėdos dragūnai kartu su JAV kariais dalyvaus dvišalėse pratybose“¹⁰², galime priminti, kad koviniai plaukikai rengė bendras operacijas ir pratybas drauge su JAV ir Švedijos kariais. Bendradarbiaujant su Lietuvos kariuomenės Karinėmis jūrų pajėgomis buvo atliekami Baltijos jūros dugno švarinimo nuo užsiliusių minų, sprogmenų neutralizavimo ir išminavimo darbai. Analizuojant turimą medžiagą aiškėja, kad tokio didelio masto išminavimo operacija, kai švarinamas Baltijos jūros dugnas, buvo atliekama ne pirmą kartą. Ji koordinuojama Latvijos ir Estijos vandenyse¹⁰³. 1998 m. taip pat vyko bendri Lietuvos ir JAV karių dvišaliai JCET-2 mokymai – *Guminių valčių operacijos*. Šių mokymų metu Lietuvos narai ir jūrininkai buvo supažindinti su guminių valčių įranga, mokomi praktiškai jas nuleisti ir pakelti, naviguoti, atlikti švartavimosi darbus, naudotis naujausiais jūrlapiais¹⁰⁴, orientuotis vandens paviršiuje, valdyti greitaeigės valtys. O tai nebuvo taip paprasta: kariai turėjo išmokti specialios stovėsenos, išverti ne tik greitą kelių valandų plaukimą, bet ir banguojančios jūros supimą sustojus, dėl ko jusdavo jūros ligos simptomus. Mokymai buvo skirti atskirai guminių valčių NSW-2 operacijoms pasirengti ir numatyti pagal Lietuvos dalyvavimo tarptautinėse pratybose planus. Analizuojant V. Krisikaitis viešą kalbą 1998 m. spaudoje matyti, kad pratybose dalyvavę amerikiečių kariai vertino lietuvius kaip gerus specialistus. Lietuviams sąveika su kitomis pajėgomis buvo itin naudinga. Kariai daug sužinojo, įgijo svarbių ir reikalingų darbo vandens paviršiuje nuvykę į nardymo rajoną įgūdžių,

¹⁰¹ Juciūtė, A. Kariūnai mokosi dirbti po vandeniu. *Vakarų ekspresas*, 1997 rugpjūčio 23 d., Nr. 197, p. 3.

¹⁰² Krisikaitis, V. Mokymai JCET-2. *Karys*, 1998 m., Nr. 16, p. 3.

¹⁰³ Ten pat, p. 3.

¹⁰⁴ Tallat-Kelpšaitė, Z. Švedijos minų traluotojai švarins Baltijos jūros dugną ties Juodkrante, o Klaipėdos dragūnai kartu su JAV kariais dalyvaus dvišalėse pratybose. *Klaipėda*, 1998 kovo 31 d., Nr. 73, p. 9.

išmoko daug kitų naujų dalykų¹⁰⁵. Tarptautinės pratybos ir sąveika su moderniomis užsienio karinėmis pajėgomis 1998 m. buvo svarbus žingsnis ne tik Kovinių plaukikų būriui, bet ir visai Lietuvos kariuomenei. Tuo metu joje buvo einama link modernėjančios vakarietiškos kariuomenės standartų ir procedūrų užtikrinimo. 1998 m. Lietuvos kariuomenės vadovybės užsibrėžtas tikslas buvo suvienodinti krašto gynybos pajėgumus ir jų standartus kokybės prasme su NATO šalių pajėgumais. Šis tikslas buvo iškeltas, nes Lietuva rengėsi tapti NATO nare, o Aljansas valstybėms narėms kėlė tam tikrus reikalavimus, įskaitant ir su krašto karinėmis struktūromis susijusius niuansus.

Koviniams plaukikams galimybė treniruotis su užsienio partneriais buvo labai svarbi, nors Klaipėdos 7-ojo dragūnų Pamario gynybos bataliono kariai treniravosi ir su kolegomis iš kitų Lietuvos kariuomenės dalinių – Kauno jėgerių bataliono kariais. Narai 1998 m. surengė pratybas Gargždų karjere. Čia buvo organizuota mokomųjų artilerijos sviedinių paieška. Operacijos metu rasta ir kitų užsilikusių karinės amunicijos detalių. Veikdami su skirtingų Lietuvos kariuomenės dalinių kariais, jie dalyvavo mokymuose Platelių ežere ir jūroje, kur nardymo sąlygos yra ekstremalios. Buvo treniruojamasi ir naktį¹⁰⁶.

1999 m. toks itin svarbus procesas kaip kovinių plaukikų mokymas ir toliau buvo tęsiamas be pertraukų¹⁰⁷. Jau yra nusistovėjusi ir susiformavusi tam tikra naujų narų mokymo ir rengimo programa. Kovinių plaukikų būrio vadas V. Krisikaitis teigia: „*Kandidatų į kovinius plaukikus laukia sunkios treniruotės. Iš pradžių – savaitės atrankinis kursas. Įveikę jį septynias savaites mokosi kovinio plaukimo kursuose.*“ Patekę į būrį jaunuoliai per vienus metus baigia bazinę parengiamąją programą. Jos metu tobulinami sausumos žvalgybos įgūdžiai, atliekamas parašiutinis rengimas: šokinėjama į vandenį, mišką ir iš mažo aukščio. Svarbu, kad Lietuvos kariuomenėje koviniai plaukikai pirmieji atliktų šuolius parašiotu į vandenį, taip pat treniravosi ir tobulino žinias, siejamas su ginklais ir ryšio priemonėmis, išmano topografiją. Buvo supažindinami su Vakarų valstybėse populiariu deguonies uždaro ciklo kvėpavimo aparatu, kurį naudojantis naras neleidžia į paviršių oro burbuliukų, todėl vizualiai

¹⁰⁵ Krisikaitis, V. Mokymai JCET-2. *Karys*, 1998 m., Nr. 16, p. 3.

¹⁰⁶ Šeštauskas, S. Kariai pamėgo Gargždų karjerą. *Banga*, 1998 spalio 14 d., Nr. 81.

¹⁰⁷ Kaladinskas, V. Ginkluoti akvalangais ir peiliais. *Karys*, 1999, Nr. 14, p. 10.

nėra žinoma apie jo buvimą po vandeniu. Kovinių plaukikų vadas akcentavo, kad pagrindinis vyrų „ginklas“ vandenyje yra gebėjimas slėptis ir maskuotis. Taip pat artimojoje kovoje po vandeniu yra naudojamas naro peilis, nors dažnai šis įrankis gali jam pasitarnauti ir dėl neatsargumo įsipainiojus į paliktus žvejų tinklus. 1999 m. žurnale *Karys* išspausdintame V. Kaladinsko straipsnyje „*Ginkluoti akvalangais ir peiliais*“ minima, jog amerikiečių instruktoriai, sužinoję, kad lietuvių narai treniruojasi po vandeniu kovoti peiliais, – juokėsi, tačiau, V. Krisikaičio teigimu, tokie gebėjimai yra pravartūs, nes prieš aptiktas naras beveik neturi galimybių apsiginti¹⁰⁸. Tačiau, nepaisant švelnaus amerikiečių humoro, bendradarbiavimas ir veikimas drauge su jais Lietuvos koviniams plaukikams buvo itin svarbus.

2000 m. ir toliau sėkmingai vyko bendri Lietuvos kariuomenės Kovinių plaukikų būrio ir JAV elitinio padalinio *Seal unit* karių jungtiniai mokymai. Pasididžiavimą lietuvių kariais kelia tai, kad prieš 10 metų vyrai darbą nardymo, povandeninio plaukimo, žvalgybos vandenyje ir kitose su kovinių plaukikų veiklomis siejamose srityse pradėjo nuo nulio, o dabar treniravosi su JAV elitinio padalinio *Seal unit* kariais. Analizuojant 2000 m. lietuvišką spaudą matyti, kad amerikiečių instruktoriai lietuviams negaili komplimentų. Ypač vertinama drąsa. Pabrėžiami geri fiziniai duomenys ir puikus kovinis pasirengimas¹⁰⁹. Akcentuota, jog 2000 m. amerikiečių kariais per bendrus JAV ir Lietuvos kovinių plaukikų mokymus nuostabą kėlė faktas, jog lietuviai jau kurį laiką geba padaryti nekenksmingus jūroje rastus sprogmenis. Amerikiečiams uždavus klausimą „*Kas jus to mokė?*“, jie kolegoms iš JAV paaiškino, kad „rimtų“ mokslų nėję – paskaitė instrukcijas ir ėmėsi išminavimo darbų¹¹⁰. Tai rodo, kad Lietuvos koviniai plaukikai – itin drąsūs žmonės, pasirengę paaukoti savo sveikatą ir net gyvybę, siekdami detonuoti kuo didesnę kiekį valstybės teritorijoje nuo Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų ar pokario metų likusių sprogmenų dėl Lietuvos Respublikos piliečių saugumo.

¹⁰⁸ Ten pat, p. 10.

¹⁰⁹ Dambrauskas, T., Starinskas, K. Ictiandrai išeina iš jūros. *Karys*, 2000, Nr. 13, p. 16.

¹¹⁰ Ten pat.

Lietuvos kariuomenės narai sėkmingai vykdė užduotis, turėjo sukaupę daug patirties įvairiuose mokymuose ir tarptautinėse pratybose, todėl kariuomenės vadovybės požiūris į kovinius plaukikus darėsi vis palankesnis¹¹¹. 2001-aisiais Povandeninių veiksmų komandos narai tapo pavaldūs Karinių jūrų pajėgų vadovybei. Tuomet visas dėmesys buvo sutelktas į jūrines užduotis, o iki tol vykdytos ne tik išminavimo, bet ir ginklų, nuskendusiu asmenų paieškos operacijos vidaus vandenyse tapo antruoju būrio prioritetu¹¹². Pasak V. Krisikaičio, „KJP vadas nebuvo mums palankus, bet be mūsų apsieiti jau negalėjo, todėl jų (KJP) pozicija buvo savanaudiška – naudoti mus ten, kur jiems reikia, pvz.: laivo povandeninės dalies apžiūrai – ir neteikti mums jokios finansinės paramos. 1998 m. prieš dalyvaujant pratybose „Baltic Challenge“ kariuomenė mums skyrė 363 373, 92 Lt. Dėl to KJP vadas R. Baltuška buvo įsiutęs ir manęs klausinėjo, kas leido pirkti nardymo įrangą ir ekipuotę, ar buvo konkursas“¹¹³. Koviniams plaukikams perėjus Karinių jūrų pajėgų vado žinion, imtasi vadovautis nusistovėjusia tvarka ir prieš kiekvieną reisą ar kelionės pabaigoje apžiūrinama povandeninė laivo korpuso dalis, tikrinama teritorija ir krantinės, prie kurių švartavosi laivai. Šios procedūros atliekamos tiek šiltuoju, tiek šaltuoju metų laiku, mat narai gali dėvėti šlapio ir sauso tipo hidrokoštiumus, kurie saugo jų kūnus nuo hipotermijos¹¹⁴.

Taigi, Lietuvos kariuomenės vadovybės pozicija Kovinių plaukikų būrio atžvilgiu kito – gerėjo. Pirmaisiais būrio gyvavimo metais koviniai plaukikai buvo remiami tik „pažadais“, o pirmoji reali minimali parama pradėta teikti nuo 1993 m., kai buvo nurodyta suformuoti Kovinių plaukikų būrį. Vėliau parama augo, nes buvo įrodytas tokio padalinio kariuomenėje reikalingumas, reali nauda ir jau tarnaujančių karių profesionalumas.

¹¹¹ K. S. apklausos anketa.

¹¹² Aukštuolis, G. Po vandeniu – ne mažiau kaip 80 valandų per metus. *Valstiečių laikraštis*, 2004 kovo 27 d., Nr. 25, p. 19.

¹¹³ Valerijaus Krisikaičio apklausos anketa.

¹¹⁴ Aukštuolis, G. Po vandeniu – ne mažiau kaip 80 valandų per metus. *Valstiečių laikraštis*, 2004 kovo 27 d., Nr. 25, p. 19.

2. 2. Lietuvos kariuomenės Kovinių plaukikų būrio tobulinimo sistemos genezė ir kaita

Lietuvos kariuomenės Kovinių plaukikų būrys nuo pat įkūrimo nuolat keitėsi ir tobulėjo. Jau minėti faktai leidžia teigti, kad tam sąlygos ne visada buvo palankios, tačiau sunkumai tik dar labiau paskatino norą tobulėti ir plėstis. Kovinių plaukikų būrys augo kaip struktūra, nes daugėjant etatų atsirado galimybė priimti vis daugiau karių. Tai matyti nagrinėjant Karinių jūrų pajėgų archyvuose saugomus 2000–2004 m. etatų sąrašus. Analizuojant ketverių metų duomenis pastebima, kad 2000 m. Karinių jūrų pajėgų etatų sąrašuose nėra naro arba plaukiko etatų. Šios pareigybės oficialiuose dokumentuose įvardytos tik 2001 m. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro Lino Linkevičiaus 2001 m. kovo 8 d. įsakyme Nr. 367 „Dėl Karinių jūrų pajėgų etatų sąrašo patvirtinimo“¹¹⁵ paminėta kovinio plaukiko specialybė. Tais pačiais metais Kovinių plaukikų būryje jau numatyta net 18 kovinių plaukikų, taip pat įsteigta specialistų, reikalingų nuolatinei ir našiai Kovinių plaukikų būrio veiklai užtikrinti, etatų. Atsirado barokamos specialisto pareigybė, įvardyti vado, narų grupių vadų ir jų pavaduotojų etatai, iš viso 36 pozicijos skirtos Kovinių plaukikų būrio kariams.

2002 m. bendras Kovinių plaukikų būrio etatų skaičius išliko nepakitęs – 36¹¹⁶. Komandą sudarė vadovybė, instruktorių grupė, trys kovinės grupės, narų ir minuotojų grupė ir aprūpinimo tarnyba. Kiekviena grupė turėjo vadą, o vadas – pavaduotoją. Jie buvo atsakingi už nenutrūkstamą ir produktyvų narų ir kovinių plaukikų rengimą, veiklą, aprūpinimą ir būsimų narų mokymo procesą. Povandeninių veiksmų komandos kadru struktūroje 2003 m. atsirado dvi naujos pareigybės – narų komandos viršilės ir vyresniojo naro. Tai prisidėjo prie produktyvesnio komandos darbo. 2004 m. Karinių jūrų pajėgų etatų sąrašuose narų padaliniiui skirti net 46 etatai, 10 etatų daugiau nei iki tol. Kovinio plaukiko etatai buvo pakeisti plaukiko etatais, tačiau jų skaičius liko toks pat – 18. Tais pačiais

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro Lino Linkevičiaus įsakymas Nr. 367 „Dėl Karinių jūrų pajėgų etatų sąrašo“, 2001 m. kovo 8 d. *Karinių jūrų pajėgų archyvas* [toliau – *KJPA*], f. LK KJP, ap. 1, b. 128 [lapai nenumuruoti].

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro įsakymas „Dėl Karinių jūrų pajėgų etatų sąrašo patvirtinimo“, 2000–2004 m. *KJPA*, f. LK KJP, ap. 1, b. 69 [lapas nenumuruotas].

metais komandos kadru struktūroje atsirado mediko-barokameros specialisto, kuris turėjo užtikrinti operatyvų narų gydymą nelaimingų atsitikimų atvejais ir profesionalios medicinos pagalbos suteikimą naudojant barokamerą, pareigybė¹¹⁷.

Siekiant pritraukti ir atrinkti geriausius pretendentes mokytis kovinio plaukiko specialybės, tinkamus psichologiškai ir fiziškai vadovybės skirtoms užduotims vykdyti, buvo organizuojamos kandidatų į Kovinių plaukikų komandą atrankos. Pavyzdžiui, 2002 m. tokia atranka Krašto apsaugos savanorių pajėgų (KASP) mjr. Vytauto Bulvyčiaus mokomajame centre truko penkias savaites¹¹⁸. Į ją buvo kviečiami ir joje galėjo dalyvauti įvairių Lietuvos kariuomenės dalinių¹¹⁹ – Karinių jūrų pajėgų, Krašto apsaugos savanorių pajėgų, Ypatingos paskirties tarnybos, Puskarininkų mokyklos, Mokomojo pulko, Inžinerijos bataliono – kariai¹²⁰. Vadovaujantis Lietuvos kariuomenės vado 2002 m. balandžio 22 d. įsakymo Nr. 350 „Dėl atrankos į KJP PVK“ 1 priedo nuostatomis, į dalinius galėjo būti išsiųsti anksčiau laiko kariai, neišlaikę fizinių ar psichologinių testų, patyrę traumą, susirgę ar savo noru pasitraukę iš atrankos, taip pat padarę drausmės pažeidimų¹²¹.

Nuo pat Kovinių plaukikų būrio įkūrimo pradžios daug dėmesio buvo skiriama narų saugumui ir darbo kokybei. V. Krisikaitis 1992 m. parengė metodinį leidinėlį – *Naro-mokinio atmintinę*. Ją 1993 m. patvirtino SKAT štabo viršininkas plk. ltn. Jonas Gečas. Šioje atmintinėje, skirtoje pradedančiajam narui, aprašyta, kaip elgtis nardant netikėtai atsiradus nardymo technikos ar hidrokostiumo pažeidimų, nardymo pavojai, neriant naudojami signalai virve ir rankomis. Taip pat aprašyti išpėjamieji ženklai (šviesos naktį ir vėliavos šviesiuoju paros metu), kad šioje vietoje

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro įsakymas „Dėl Karinių jūrų pajėgų etatų sąrašo patvirtinimo“, 2000–2004 m.

¹¹⁸ Lietuvos kariuomenės vado įsakymas Nr. 350 „Dėl atrankos į KJP PVK“, 2002 m. balandžio 22 d. *KJPA*, f. LK KJP, ap. 1, b. 148 [lapai nenumeruoti].

¹¹⁹ Lietuvos kariuomenės vado įsakymas Nr. 44 „Dėl atrankos į KJP PVK“, 2002 m. balandžio 5 d. *Ten pat*.

¹²⁰ *Ten pat*.

¹²¹ Lietuvos kariuomenės vado įsakymas Nr. 350 „Dėl atrankos į KJP PVK“, 2002 m. balandžio 22 d. *Ten pat*.

šiuo metu nardoma, ir galimi nardymo pavojai¹²². Siekiant suvienodinti narų žinias ir užtikrinti, kad ši darbą dirbtų tik kvalifikuoti specialistai, buvo būtina turėti jų pasirengimo vertinimo gaires. Ši problema buvo išspręsta 1992 m. sausio 8 d. Klaipėdos miesto SKAT rinktinės vadui E. Kūrai išleidus įsakymą dėl nuolatinės narų kvalifikacinės komisijos prie SKAT Klaipėdos rinktinės įsteigimo. Buvo nustatyti ir jos pagrindiniai uždaviniai: 1) kasmet tikrinti narų teorines žinias ir praktinius įgūdžius, 2) teikti naro kvalifikaciją asmenims, kurie baigė narų mokyklą arba kvalifikacijos kursų, 3) teikti papildomas narų kvalifikacijas (pvz., naras suvirintojas, naras sprogdintojas ir t. t.), 4) diskvalifikuoti narą, jeigu jis dirbo nesilaikydamas saugos technikos taisyklių, neįvykdė metinių normatyvų, taip pat dėl sveikatos būklės. Ši kvalifikacinė komisija buvo atsakinga už visus galimus produktyvaus narų rengimo, kvalifikacinių reikalavimų ar neteisingo žinių vertinimo nukrypimus¹²³. Taigi, narų kvalifikacija buvo tikrinama kasmet. Tokiu būdu siekta vieno esminių tikslų – užtikrinti Lietuvos kariuomenės narų aukštą pa(si)rengimą. Karinių jūrų pajėgų archyvo dokumentai liudija, kad už patikrinimo organizavimą buvo atsakingas Povandeninių veiksmų komandos vadas. Į Klaipėdą kvalifikacijos patvirtinti atvykdavo ne tik Karinių jūrų pajėgų kariai, bet ir Jėgerių batalionui priklausantys nariai¹²⁴.

1994 m. gruodžio 6 d. Motorizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis Vilkas“ vado plk. Č. Jezersko patvirtinta Klaipėdos motopėstininkų bataliono narų plaukikų paruošimo programa buvo parengta pačių kovinių plaukikų iniciatyva. Tokia programa buvo reikalinga siekiant užtikrinti produktyvų specialistų rengimą ir suvienodinti narų žinias. Visas narų rengimas pagal programą buvo skaidomas į dvi dalis. Pirmosios dalies tikslas buvo išmokyti karius naudotis įvairia lengva narų įranga iki 10 m gylyje. Ją sudarė 11 temų ir kvalifikacijos egzaminas. Asmenims, baigusiems pirmąją programos dalį, buvo suteikiama naro plaukiko kvalifika-

¹²² SKAT štabo viršininko plk. ltn. Jono Gečo įsakymu Nr. G-087 patvirtinta „Naro – mokinio atmintinė“, 1993 m. sausio 28 d. *Asmeninis V. Krisikaičio archyvas*.

¹²³ Klaipėdos miesto SKAT rinktinės vado E. Kūros įsakymas Nr. 12, 1992 m. sausio 8 d. *Asmeninis Valerijaus Krisikaičio archyvas*.

¹²⁴ Lietuvos kariuomenės Karinių jūrų pajėgų vado jūrų kpt. Kęstučio Macijausko įsakymas Nr. 497 „Dėl KJP narų kvalifikacijos patvirtinimo“, 2001 m. gruodžio 3 d. *KJPA*, f. LK KJP, ap. 1, b. 135 [lapas nenumeruotas].

cija, kuriai įgyti pagal tuometes normas reikėjo ne mažiau kaip 24 valandas per metus, ne mažiau kaip 2 valandas per mėnesį ir ne mažiau kaip 30 minučių per savaitę nardyti ir atlikti veiksmus po vandeniu. Antroji 1994 m. patvirtintų mokymų pakopos dalis buvo skirta kariams, turintiems naro plaukiko kvalifikaciją, parengti atlikti pagrindines žvalgybos ir inžinerines užduotis po vandeniu. Ją taip pat sudarė įvairūs teoriniai ir praktiniai narų mokymai, apimantys tokius veiksmus kaip narų imtynės po vandeniu, laivų užpuolimai, sprogimo poveikio naro organizmui nustatymas, nuskenusios technikos paieška, orientavimasis po vandeniu, ilgų nuotolių plaukimas ir kitos su kovinėmis narų užduotimis susijusios užduotys bei mokymai¹²⁵.

Kontroliuojami buvo ne tik nardymo darbai ir mokymai, bet ir visa kovinių plaukikų kaip karių veikla. Pavyzdžiui, Lietuvos kariuomenės Karinių jūrų pajėgų vado komandoro R. Baltuškos 1996 m. lapkričio 20 d. įsakyme Nr. 162 „*Dėl kovinio parengimo ir kasdieninės veiklos organizavimo KJP 1996–1997 mokslo metais*“ nurodyta 7-ajam Pamario dragūnų gynybos batalionui būti pasiruošus tarptautiniams mokymams, pajūrio ir Klaipėdos miesto gynybai, jaunų karių atrankai ir rengimui vykdyti. Raginta atkreipti ypatingą dėmesį į karinės drausmės ir tvarkos palaikymą, griežtą ginklų, šaudmenų ir slaptų dokumentų apskaitos, išdavimo ir saugojimo taisyklių laikymąsi¹²⁶. 1996 m. koviniai plaukikai narai buvo vertinami ne tik kaip savo srities specialistai, bet ir kaip kariai, įtraukti į tuomečio 7-ojo dragūnų Pamario gynybos bataliono veiklą, mokymus ir strateginių uždavinių įgyvendinimą.

1996 m. Klaipėdos 7-ojo dragūnų Pamario dragūnų gynybos bataliono vadas plk. lt. R. Baltušis patvirtino atnaujintą *Narų plaukikų paruošimo programą*, kurią parengė V. Krisikaitis. Programa apėmė praktinius ir teorinius mokymus, o ją baigę asmenys privalėjo būti atlikę 17 nėrimų

¹²⁵ Motorizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis Vilkas“ vado pulkininko Č. Jezersko patvirtinta Klaipėdos motopėstininkų bataliono narų plaukikų paruošimo programa, 1994 m. gruodžio 6 d. *Asmeninis V. Krisikaitio archyvas*.

¹²⁶ Lietuvos kariuomenės Karinių jūrų pajėgų vado komandoro R. Baltuškos įsakymas Nr. 162 „Dėl kovinio parengimo ir kasdieninės veiklos organizavimo KJP 1996–1997 mokslo metais“, 1996 m. lapkričio 20 d. *KJPA*, f. LK KJP, ap. 1, b. 31 [lapas nenumeruotas].

(t. y. išbuvę po vandeniui 8 val. 45 min.)¹²⁷.

1998 m. Lietuvos kariuomenės vadas gen. mjr. Jonas Andriškevičius patvirtino dar kartą atnaujintą *Narų plaukikų specialaus parengimo programą*, kuri apėmė teorinius ir praktinius nardymo mokymus ir įskaitas ir buvo taikoma dviem narų plaukikų rengimo pakopoms. Nuo ankstesnių programų pastaroji programa skyrėsi šiek tiek atnaujintu mokymo turiniu. Į programą buvo įtraukta daugiau su fizikos mokslu susijusių temų (vandens slėgis, dujų tankis, fizinės vandens ir oro savybės ir pan.). Taip pat mokymo programa papildyta skyriumi apie laivų remonto darbus ir informacija (teorinėmis žiniomis) apie naujausią nardymo įrangą. Programoje akcentuota pratybų svarba. Pratybos narų mokymo programoje laikytinos būtinomis. Jų metu asmenys turėjo išmokti greitai atlikti skirtas užduotis po vandeniui tinkamai naudodamiesi naujausia nardymo įranga ir povandeninėmis technologijomis¹²⁸, taip pat pritaikyti savo jau turimas teorines žinias praktiškai dažniausiai atviruose vandens telkiniuose, rečiau – baseine.

Po ketverių metų, 2002 m. birželio 13 d., Lietuvos kariuomenės vadas gen. mjr. Jonas Algirdas Kronkaitis patvirtinto patobulintą *Kariuomenės narų rengimo programą* (taip pat parengtą Povandeninių veiksmų komandos vado kpt. ltn. V. Krisikaičio). Ji buvo skirta Karinių jūrų pajėgų Vytauto Didžiojo jėgerių ir Juozo Vitkaus inžinerijos batalionams priklausančių narų rengimui vykdyti. Šiame atnaujintame dokumente buvo išdėstyta kovinių plaukikų mokymo programa, jos metodiniai nurodymai, pristatytos mokomosios užduotys ir temos, žinių ir įgūdžių vertinimo pagrindai¹²⁹.

Lietuvos kariuomenės Karinių jūrų pajėgų archyviniai dokumentai liudija, kad 2004 m. Lietuvos kariuomenės kariai buvo siunčiami dėstyti narų išminuotojų kurso į Baltijos šalių narų rengimo centrą Liepo-

¹²⁷ Klaipėdos 7-ojo dragūnų Pamario gynybos bataliono vado plk. ltn. R. Baltušio patvirtinta Narų plaukikų paruošimo programa, 1996 m. gruodžio 2 d. *Asmeninis V. Krisikaičio archyvas*.

¹²⁸ Lietuvos Respublikos kariuomenės vado gen. mjr. Jono Andriškevičiaus patvirtinta Nauja narų plaukikų specialaus parengimo programa, 1998 m. rugpjūčio 4 d. *Asmeninis V. Krisikaičio archyvas*.

¹²⁹ Lietuvos kariuomenės vado gen. mjr. Jono Algirdo Kronkaitio įsakymas Nr. 509 „Dėl kariuomenės narų rengimo programos“, 2002 m. birželio 13 d. *KJPA*, f. LK KJP, ap. 1, b. 148 [lapas nenumeruotas].

joje (Latvija)¹³⁰. Tai rodo, kad 2004 m. Lietuvos narų pasirengimas jau buvo tokio aukšto lygio, kad jie galėjo dėstyti naro išminuotojo specialybės kursą tarptautinėje narų mokykloje. Žinoma, prie rengimo kokybės prisidėjo ir tai, kad buvo skirta daugiau teorinio mokymo valandų ir treniruočių Lietuvoje ir užsienyje, Lietuvos kariuomenei keliant kovinių plaukikų apskritai ir darbo su sprogmenimis po vandeniu kvalifikaciją padedant atvykusiems kompetentingiems narams instruktoriams. Mokymai ir pratybos vyko nuolat, tad buvo itin svarbi Kovinių plaukikų būrio veiklos dalis. Kaip minėta, Lietuvos kovinių narų rengimo srityje ypač pasižymėjo JAV specialistai. Turimi archyviniai šaltiniai leidžia nurodyti, kad Lietuvos narams ne kartą teko dirbti su atvykusiais amerikiečiais, o mokytis ir tobulinti nardymo įgūdžių vykti už Atlanto. Pavyzdžiui, JAV karininkų grupės Lietuvos kariams vedė kovinių narų taktikos tema seminarą, į kurio darbotvarkę buvo įtrauktas uosto gynybos naudojant narus, povandeninę ginkluotę klausimas, taip pat kalbama apie laivo korpuso minavimo subtilybes, saugos taisykles nardant dideliame gylyje, narų susirgimų gydymą, pirmosios pagalbos teikimą narui, jūrinių minų specifiką, kovinio narų būrio struktūrą, naujausios narų įrangos pristatymą, kovinių narų maskavimosi galimybes judant upės paviršiumi¹³¹. 1-ojoje lentelėje, analizuojant 1993–2003 m. veiklos dokumentus, susijusius su Lietuvos kariuomenės narų pratybomis, pastebima, jog kovinių plaukikų pratybos su užsienio sąjungininkais vykdavo tokiose šalyse kaip Danija, Estija. Sąjungininkų laivai su BALTRON eskadra atplaukdavo treniruotis į Lietuvos teritorinius vandenis, o JCET pratybos su amerikiečiais vykdavo Lietuvos teritorijoje. Pasak V. Krisikaičio: „Pratybų buvo daug, bet pirmos didelės pratybos Lietuvoje 1998 metais „Baltic Challenge“ buvo svarbiausios. Mes turėjom daug užduočių ore, jūroje ir sausumoje; viską atlikome. Per labai trumpą laiką turėjom išmokti šokinėti į sausumą ir į vandenį su parašutais ir be jų, turėjome daug treniruočių ilgų atstumų plaukime, laivų minavime, saugojamo ruožo įveikimo nakties metu, būrys viską atliko.“¹³²

¹³⁰ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro Lino Linkevičiaus įsakymas Nr. V-242 „Dėl gr. Dainiaus Jurevičiaus siuntimo į Baltijos šalių narų rengimo centrą Liepojoje (Latvijos Respublika)“, 2004 m. kovo 17 d. *KJPA*, f. LK KJP, ap. 1, b. 199 [lapas nenumuotas].

¹³¹ Valerijaus Krisikaičio archyvo medžiaga.

¹³² Valerijaus Krisikaičio apklausos anketa.

1 lentelė. Lietuvos kovinių plaukikų pratybos 1993–2003 m.

Eil. nr.	Metai	Pratybos	Valstybė, kurioje vyko pratybos	Siunčiamų asmenų skaičius	Pratybų trukmė
1.	1993	Specialios kovinės pratybos vandenyje	Lietuva	X	1 diena
2.	1997	Daugiašalės paieškos ir gelbėjimo pratybos	Danija	4	12 dienų
3.	1998	BALTRON	Estija	3	37 dienos
4.	2000	BALTRON	X	3	X
5.	2000	JCET	Lietuva	26	21 diena
6.	2001	JCET	Lietuva	X	10 dienų
7.	2003	Parašutinio rengimo pratybos	Lietuva	15	10 dienų

*X – informacija dokumentuose nepateikta (galimai dėl žymos „Slaptai“).

Šaltinis: 1993–2004 metų veiklos įsakymai. *Karinių jūrų pajėgų ir asmeninio V. Kriškaitio archyvų informacija.*

Kovinių plaukikų mokymai ir kursai 1992–2004 m. vyko Lietuvos, Danijos, Estijos, Norvegijos Karalystės, Latvijos, Švedijos ir JAV teritorijose. Dokumentų analizė leidžia nurodyti, kad į mokymus vykdavo nuo vieno iki dvylikos asmenų. Į oficialius mokymus dvylika kovinių plaukikų išvyko 1992 m. Tai buvo Vilniuje surengti išminuotojų-sprogdintojų kursai. Vėliau visa komanda vyko į parašutinio rengimo mokymus. Nuo 1998 m. į narų kursus vykdavo iki penkių kovinių plaukikų. Šis skaičius nedidelis, nes tokie kursai buvo brangūs, be to, kovinių plaukikų komanda kasmet papildydavo naujais nariais. Buvo stengiamasi išlaikyti nuolatinę komandos sudėtį. 2-ojoje lentelėje pateikti duomenys rodo, kad koviniai plaukikai dalyvaudavo ir kituose Lietuvos kariuomenės mokymuose, pvz., snajperių rengimo, patrulio, šaudymo vadovo, žvalgybos skyriaus vado, pėstininkų būrio vado kursuose. Tokie mokymai kariams buvo reikalingi, nes jie ne tik dirbdavo vandenyje, bet ir vykdavo žvalgybos užduotis, treniravosi karo veiksmus atlikti tiek sausumoje, tiek po vandeniu.

2 lentelė. Kovinių plaukikų mokymai/kursai 1992–2004 m.

Eil. nr.	Metai	Mokymai	Valstybė, kurioje vyko mokymai	Siunčiamų asmenų skaičius	Mokymų trukmė
1.	1992	Išminuotojų-sprogdintojų kursas	Lietuva, Vilnius	12	X
2.	1993	Žvalgybiniai diversiniai veiksmai prieš uždugaryje	Lietuva, Plungės r.	X	26 val.
3.	1994	Narų medicinos specialistų kursai	Švedija	1	9 dienos
4.	1996	Bendrieji Klaipėdos 7-ojo dragūnų Pamario gynybos bataliono mokymai	Lietuva, Klaipėda	X	4 dienos
5.	1998	Šuoliai parašiotu	Lietuva, Platielių ež.	12	4 dienos
6.	1998	Narų plaukikų kursai	Lietuva, Klaipėda	X	31 diena
7.	1998	Narų kursai	Norvegijos Karalystė	3	56 dienos
8.	1998	Lietuvos kariuomenės Karinių jūrų pajėgų aprūpinimo laivo A-41 „Vėtra“ komandiravimo	JAV	3	40 dienų
9.	1998	Lietuvos kariuomenės Karinių jūrų pajėgų aprūpinimo laivo A-41 „Vėtra“ komandiravimo	Danija	3	10 dienų
10.	1998	Narų kursai	Norvegijos Karalystė	3	56 dienos
11.	1999	Narų kursai	Norvegijos Karalystė	5	55 dienos
12.	2001	Snaiperių rengimas	X	3	X
13.	2001	Patrulio kursas	Lietuva	1	61 diena
14.	2001	Žvalgų skyriaus vadų kursas	Lietuva	1	124 dienos
15.	2002	Narų išminuotojų kursas	Latvija, Estija, Norvegija	2	96 dienos
16.	2003	Skyrininko žvalgo (I pakopos) kursas	Lietuva	1	132 dienos
17.	2003	Laivo narų išminuotojų kursai	Latvija	4	26 dienos

18.	2003	Kovinių narų kursai	Ispanija	1	171 diena
19.	2003	Skyriaus pėstininko (I pakopos) kursas	Lietuva	2	130 dienų
20.	2003	Šaudymo vadovo kursai	Lietuva	1	36 dienos
21.	2004	Būrio vado pėstininko (III pakopos) kursas	Lietuva	1	60 dienų
22.	2004	CE kategorijos vairuotojų kursai	Lietuva	1	26 dienos
23.	2004	Patrulio kursas	Lietuva	1	61 diena
24.	2004	IMET programos mokymai	JAV	1	308 dienos
25.	2004	Laivo naro kursas	Latvija	1	34 dienos
26.	2004	Aukštesniojo seržanto kursas	Lietuva	2	47 dienos
27.	2004	Narų išminuotojų kursas	Latvija	1	112 dienų
28.	2004	C kategorijos vairuotojų kursai	Lietuva	1	33 dienos
29.	2004	Išminuotojų kursai	JAV	1	272 dienos

*X – informacija dokumentuose nepateikta (galimai dėl žymos „Slaptai“).

Šaltinis: 1993–2004 metų veiklos įsakymai. *Karinių jūrų pajėgų ir asmeninio V. Krisikaičio archyvų informacija.*

Lietuvos kariuomenės narų rengimo sistemos kūrimas užtruko ne vienus metus. Reikėjo laiko pagal nustatytus reikalavimus atitinkamiems asmenims ištreniruoti ir tinkamai parengti, kad jie galėtų profesionaliai atlikti kovines užduotis, specialias operacijas, žvalgybą ir išminavimo darbus po vandeniu ir vandens paviršiuje ir kartu būtų puikūs Lietuvos kariuomenės kariai (pėstininkai). Nuo visiškai tuščios karinio pobūdžio nardymo bazės Lietuvos Respublikoje 1992 m. (pradedant tiek nuo teorinių nardymo žinių, praktinių povandeninių veiksmų ir kovinių plaukikų atliekamų darbų, treniravimosi ir užduočių vykdymo, tiek nuo narų instruktorių kvalifikacijos ir jų dalyvavimo praktinėje veikloje bei nardymo infrastruktūros) per 12 metų narų-kovinių plaukikų rengimo šalyje sistema buvo išplėtota iki itin aukšto lygio. Klaipėdoje atsirado narų rengimo mokykla ir padalinio „šerdis“ – V. Krisikaičio vadovaujamas Kovinių plaukikų būrys. Buvo kuriama infrastruktūra, gerinamas aprūpinimas įvairia nardymo technika ir įranga krašto apsaugos sistemos lėšomis. Lie-

tuvos kariuomenė 1993–2004 m. tapo pajėgi parengti pakankamai kovinių plaukikų ir narų išminuotojų vien savo nacionalinių mokymo centrų jėgomis. Šalyje parengti koviniai narai buvo pripažinti užsienio valstybių tarptautinio masto narų rengimo centrų ir galėjo suteikti specifinių žinių kitiems Lietuvos ir užsienio kariams.

2. 3. Lietuvos kariuomenės Kovinių plaukikų būrio techninės bazės kaita: finansavimas ir aprūpinimas

Be tinkamo finansavimo ir aprūpinimo plėtoti savo veiklos negali jokia institucija ar organizacija. Ne išimtis ir Lietuvos kariuomenės Kovinių plaukikų būrys. Žmonės gali būti drąsūs, entuziastingi ir puikūs specialistai, tačiau be tinkamos įrangos ir aprūpinimo efektyvus darbas, veikla ar tarnyba, ypač naro, neįmanoma. Būrio formavimo pradžioje techninė bazė ir finansiniai klausimai kėlė daug nerimo ir problemų, nes, siekiant įsigyti reikiamos įrangos ar išlaikyti būtinas patalpas, koviniams plaukikams reikėjo rėmėjų, o jų trūko. Tačiau ilgainiui situacija vis gerėjo, nes narai dirbo kokybiškai ir įrodė savo reikalingumą Lietuvos krašto apsaugos sistemai.

Analizuojant 1996 m. Klaipėdos regiono informacinius šaltinius matyti, kad nardymo įranga ir tuo metu buvo itin brangi, o naro profesija – sudėtinga. Tačiau, nepaisant šių sunkumų, tikėtasi, kad ateityje su laiku šalies narų ir kovinių plaukikų aprūpinimas ir mokymosi galimybės tik gerės, bus organizuojami atitinkami kursai ir „*Lietuvoje bus gerų narų*“¹³³. 1996 m. dėl modernios profesinės įrangos trūkumo per nardymo pratybas Lietuvoje vis dar nardyta vilkint senais rusiškais ir naujais prancūziškais (prancūzų firmos *Spirotechnika*) skafandrais¹³⁴, o kai kada nerti į 10–15 m gylį tekdavo net ir be kvėpavimo aparatu¹³⁵.

Analizuojant informacijos šaltinius, susijusius su 1997 m. tradiciniais tarptautiniais mokymais *Open Spirit 97*, ir išskiriant karių tuometes aprūpinimo galimybes, matyti, kad 1997 m. Lietuvos koviniai plaukikai jau nardė su vokiškais *Dräger 2* klasės akvalangais, kurie tuo metu buvo gana patogūs ir saugūs. Ypač saugi buvo naro kaukė, nes, narui dėl kaž-

¹³³ Šerkšnaitė, R. Lietuvoje bus gerų narų. *Klaipėda*, 1996 liepos 20 d., Nr. 168, p. 13.

¹³⁴ Krisikaitis, V. Narų pratybos. *Karys*, 1996, Nr. 10, p. 10.

¹³⁵ Krisikaitis, V. Rikiuotėje – kovos plaukikai. *Karys*, 1997 m., Nr. 5, p. 32.

kokių priežasčių po vandeniu praradus sąmonę, kvėpavimo aparatas automatiškai įsijungdavo ir pradėdavo į ją tiekti minimalią oro srovę. Tai apsaugodavo narą nuo galimo nuskendimo. Tokiomis nardymo kaukėmis buvo aprūpintas visas Vokietijos laivynas ir sausumos kariuomenė dar 1993 m., bet dėl riboto finansavimo Lietuvos kariuomenės Kovinių plaukikų būrys tokiu inventoriu galėjo džiaugtis tik nuo 1997 m.¹³⁶ Modernios Vakarų šalių kariuomenės naujausia nardymo įranga ir technika 1997 m. lietuvius lenkė net 4 metais. Toks pastarųjų technologinis atsilikimas reiškė labai daug. 1997 m. įvairios gyvenimo sritys taikant pažangias technologijas vystėsi gana sparčiai. Moderni nardymo technika ir įranga galėjo užtikrinti žmonių, esančių po vandeniu, saugumą, o saugumas visada buvo ir yra svarbiausias kriterijus, nes iš negyvo naro šalies kariuomenei jokios naudos.

3-iojoje lentelėje pateikiami duomenys apie 1998 m. kovinių plaukikų reikmėms įsigytą inventorių (kokios įrangos ir už kokią sumą nupirkta). Sprendžiant iš šių duomenų, būrys buvo aprūpintas įranga, įvertinta 363 373,92 lito. Pagal 1998 m. birželio 15 d. sudarytą prekių pirkimo (pardavimo) sutartį Nr. 17/1 buvo nupirkta lauko stovyklos įranga¹³⁷. Tuo metu buvo įsigyta ne tik nardymo ekipuotei priklausančios įrangos, bet ir kompresorių, valtys variklis ir kito narų techniniam aprūpinimui reikalingo inventoriaus¹³⁸. Tai rodo, kad 1998 m. koviniams plaukikams buvo užtikrintas būtinas aprūpinimas technika ir nardymo įranga, prekes įsigyjant iš privačios G. Krakausko įmonės *Diugonis*. Naudojant pagal šią sutartį įsigytas priemones kovinių plaukikų užduotys turėjo tapti saugesnės, o joms atlikti skiriama mažiau laiko ir resursų.

¹³⁶ Krisikaitis, V. Open spirit 97. *Karys*, 1997, Nr. 11, p. 33.

¹³⁷ Prekių pirkimo (pardavimo) sutartis Nr. 17/1, 1998 m. birželio 15 d. *Asmeninis Valerijaus Krisikaičio archyvas*.

¹³⁸ Ten pat.

3 lentelė. 1995 m. birželio 15 d. sutartimi Nr. 17/1 kovinių plaukikų reikmėms įsigytas inventoriųs

Eil. nr.	Prekės pavadinimas ir trumpa techninė charakteristika	Mata-vimo vnt.	Prekių kiekis	Prekės artikuląs, pagaminimo data	Prekės rinkos kaina LT (su PVM)	Prekių kaina LT (su PVM)
Pagrindinės priemonės						
1.	Naro pirmosios med. pagalbos krepšys	vnt.	2	1998-07-10	4366	8732
2.	Aukšto slėgio kompresorius LWZ45B3	vnt.	1	1998-07-10	25960	25960
3.	Naro liemenė-kompensatorius	vnt.	12	1998-07-10	1439,6	17275,2
4.	Transp. suspausto oro balionas (50 l)	vnt.	6	1998-07-10	2124	12744
5.	Pus. sauso tipo hidrokostiumas	vnt.	12	1998-07-10	1557,6	18691,2
6.	Aukšto slėgio kompresorius LW300E	vnt.	1	1998-07-10	53808	53808
7.	Atviro ciklo akvalangas	vnt.	12	1998-07-10	3776	45312
8.	Sauso tipo hidro-kostiumas TOI AGAMA	vnt.	6	1998-07-10	2666,8	16000,8
9.	Valtis „Marines-480“	vnt.	2	1998-07-10	11800	23600
10.	Valtis „Marines-390“	vnt.	2	1998-07-10	10915	21830
11.	Gylmatis „Mifitary“	vnt.	6	1998-07-10	649	3894
12.	Valties variklis „Honda“	vnt.	2	1998-07-10	28792	57584
13.	Sauso tipo hidrokostiumas „Viking Military 951“	vnt.	6	1998-07-10	6879,4	41276,4
14.	Naro halogeninis žibintas	vnt.	3	1998-07-10	998,28	2994,84
Iš viso:					349702,44	
Mažavertis inventoriųs						
1.	Naro laikrodįs	vnt.	6	1998-07-10	434,24	2605,44
2.	Balionų užpildymo žarna	vnt.	2	1998-07-10	531	1062
3.	Naro kojiniųs	pora	6	1998-07-10	106,2	637,2
4.	Naro kaukė	vnt.	6	1998-07-10	139,24	835,44
5.	Nardymo pelekai	pora	12	1998-07-10	267,86	3214,32
6.	Naro pirštiniųs	pora	12	1998-07-10	102,66	1231,92

7.	Kvėpavimo vamzdelis	vnt.	6	1998-07-10	92,04	552,24
8.	Svorelių diržas	vnt.	6	1998-07-10	197,06	1182,36
9.	Naro peilis	vnt.	12	1998-07-10	195,88	2350,56
Iš viso:						13671,48
Iš viso:						363373,92

Šaltinis: Sudaryta prekių pirkimo (pardavimo) sutartis Nr. 17/1, 1998 m. birželio 15 d. *Asmeninis V. Krisikaitio archyvas*.

Koviniams plaukikams 1998 m. pagal tuometes Lietuvos kariuomenės normas buvo taikomas lengvatinis gydymas, mat jie buvo priskiriami grupei karių, „*dirbančių ypatingai sunkiomis sąlygomis*“¹³⁹. 1998 m. Klaipėdos 7-ojo dragūnų Pamario gynybos bataliono koviniams plaukikams buvo skirti aštuoni kelialapiai į Karių reabilitacijos centrą Druskininkuose¹⁴⁰.

Analizuojant 1999 m. *Kario* žurnale pateiktus duomenis sužinota, jog Lietuvos koviniai plaukikai buvo itin gerai vertinami, todėl tikėtasi gauti dar daugiau lėšų narų veiklos plėtrai ir tobulinimui, tam skyrus dosnesnį finansavimą¹⁴¹. Lietuvos koviniai plaukikai per tarptautines pratybas *Baltic challenge* jau 1999 m. neužfiksuoti įveikę elektroninių šiluminių sistemų saugomą distanciją ir reikiamą vietovę pasiekę visiškai nepastebėti nei savo, nei užsienio šalių atstovų ir vertintojų. Todėl tuometis Kovinių plaukikų būrio vadas kpt. V. Krisikaitis drąsiai išsakė savo poziciją pabrėždamas, kad viltys dėl didesnio finansavimo yra ne be pagrindo ir artimiausiu metu labai tikimasi reikšmingesnės finansinės paramos būrio veiklai tobulinti¹⁴². Labai svarbu, kad 1999 m. visame pasaulyje įvairių valstybių koviniai plaukikai jau buvo priskiriami elitiniams padaliniais, kurie paprastai „*praryja*“ dideles sumas. Pavyzdžiui, viena Vokietijos kovinių plaukikų kuopa per metus valstybės biudžetui kainavo tiek, kiek naujas povandeninis laivas. Vieno kovinio plaukiko galimai padaroma žala prie-

¹³⁹ Klaipėdos 7-ojo dragūnų Pamario gynybos bataliono vado plk. ltn. R. Baltušio įsakymas Nr. 39 „Dėl lengvatinio gydymo“, 1998 m. sausio 21 d. *Asmeninis Valerijaus Krisikaitio archyvas*.

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos kpt. G. Berkevičiaus įsakymas Nr. 01-07-814 „Dėl karių reabilitacijos grafiko“, 1997 m. gruodžio 30 d. *Asmeninis Valerijaus Krisikaitio archyvas*.

¹⁴¹ Kaladinskas, V. Ginkluoti akvalangais ir peiliais. *Karys*, 1999, Nr. 14, p. 11.

¹⁴² Ten pat, p. 11.

šiškoms pajėgoms yra milžiniška. Pavyzdžiui, atlikus užminavimo operaciją, yra galimybė sunaikinti amuniciją ar maisto davinius gabenantį laivą. Kaip teigiama, „*sprogstantys laivai priešui drąsos tikrai neįkvėptų*“.

Nepriekaištingai pasirodančių tarptautiniuose mokymuose ir operacijose kovinių plaukikų aprūpinimas vis gerėjo. Remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. spalio 24 d. nutarimu Nr. 1178 „*Dėl karių mitybos ir fiziologinių normų patvirtinimo*“ ir krašto apsaugos ministro 1998 m. sausio 16 d. įsakymu Nr. 42 „*Dėl karių maitinimo*“, nuo 2000 m. sausio 1 d. keturiolikai kovinių plaukikų profesinės kario tarnybos karių, dirbančių padidinto fizinio krūvio sąlygomis, buvo nurodyta mokėti maistpinigius – po 12,7 Lt per dieną¹⁴³. Nuo 2001 m. gegužės 1 d. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 1999 m. vasario 26 d. įsakymu Nr. 208 „*Dėl priedų mokėjimo narams ir narams plaukikams*“ buvo nurodyta Karinėse jūrų pajėgose tarnaujantiems narams už dirbtas po vandeniu valandas mokėti priedus, atsižvelgiant į dirbtų po vandeniu valandų skaičių pagal apskaitos tabelius. Priedų dydžiai – 0,2 BMA už valandą darbo iki 30 m gylyje po vandeniu ir 0,3 BMA už valandą darbo nuo 30 iki 45 m gylyje po vandeniu, kvėpuojant nitroksu¹⁴⁴. Tai rodo, kad Lietuvos kariuomenės vadovybė Kovinių plaukikų būrio vyrus šiame padalinyje atlikti tarnybą bandė pritraukti mokėdama atitinkamus priedus ir taip skatindama bei motyvuodama karius dirbti šiuos sveikatai rimtą riziką keliančius ir gero fizinio pasirengimo reikalaujančius nardymo ir povandeninius darbus.

2003 m. priedai narams už einamas pareigas, susijusias su didesne rizika, buvo padidinti. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2003 m. balandžio 24 d. įsakymu Nr. V-435 „*Dėl 2000 m. vasario 25 d. įsakymo Nr. 200 „Dėl Kvalifikacinių kategorijų nuostatų, priedų už kvalifikacines kategorijas ir tarnybos specifiką dydžių nustatymo bei priedų mokėjimo“ pakeitimo*“ už išminuotojų-sprogdintojų einamas pareigas buvo numatyta mokėti 4 BMA per mėnesį, o už atliktą sprogstamųjų užtaisų

¹⁴³ Klaipėdos 7-ojo dragūnų Pamario gynybos bataliono l. e. vado pareigas mjr. Viačeslavo Kinderio įsakymas Nr. 18 „Dėl maistpinigių mokėjimo Kovinių plaukikų būrio kariams“, 2000 m. sausio 21 d. *Asmeninis Valerijaus Krisikaičio archyvas*.

¹⁴⁴ Karinių jūrų pajėgų vado jūrų kpt. Kęstučio Macijausko įsakymas Nr. 334-K „Dėl priedų mokėjimo narams“, 2001 m. gegužės 29 d. *Asmeninis Valerijaus Krisikaičio archyvas*.

išminavimo-sprogdinimo darbą – 0,5 BMA¹⁴⁵. Šios padidintos išmokos gerino narų išminuotojų materialinę padėtį ir veikė kaip veiksmingas pasikatinimas ir finansinė motyvavimo priemonė.

Analizuojant Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro Lino Linkevičiaus 2002 m. balandžio 24 d. įsakymo Nr. 595 „Dėl KJP Povandeninių veiksmų komandos aprūpinimo“¹⁴⁶ turinį galima pastebėti, kad koviniai plaukikai 2002 m. buvo puikiai aprūpinti tiek specialiąja ekipuote, tiek specialiąja uniforma ir drabužiais.

4 lentelė. Karinių jūrų pajėgų Povandeninių veiksmų komandos karių aprūpinimo specialiąja uniforma ir specialiąja ekipuote normos

Eil. nr.	Aprangos ar ekipuotės dalies pavadinimas	Mato vnt.	Aprangos ar ekipuotės dalies, skirtų vienam žmogui, kiekis	Dėvėjimo terminas	Pastabos
1	2	3	4	5	6
	I. Galvos apdangalai	vnt.			
1.	Spec. kuprinė	vnt.	1	3	
2.	Kaukė baltos spalvos	vnt.	1	3	
3.	Kaukė žalios spalvos	vnt.	1	2	
4.	Beretė žalios spalvos	vnt.	1	3	
	II. Drabužiai				
1.	Spec. uniformos kostiumas (palaidinė ir kelnės)	kompl.	1	1	
2.	Spec. kombinezonas	vnt.	1	1	
3.	Spec. uniformos žieminė striukė	vnt.	1	2	
4.	Amunicijos liemenė (slepiamosios spalvos)	vnt.	1	2	

¹⁴⁵ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro įsakymas Nr. V-435 „Dėl Kvalifikacinių kategorijų nuostatų, priedų už kvalifikacines kategorijas ir tarnybos specifiką dydžių nustatymo bei priedų mokėjimo pakeitimo“, 2003 m. balandžio 24 d. *KJPA*, f. LK KJP, ap. 1, b. 167 [lapas nenumuotas].

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro Lino Linkevičiaus įsakymas Nr. 595 „Dėl KJP Povandeninių veiksmų komandos aprūpinimo“, 2002 m. balandžio 24 d. *KJPA*, f. LK KJP, ap. 1, b. 148 [lapas nenumuotas].

Lietuvos kariuomenės Kovinių plaukikų būrys 1990–2004 m.:
su(si)formavimas, veikla ir įvaizdis

5.	Universalus lauko uniformos komplektas	kompl.	1	3	
6.	Spec. palaidinė (šilta)	vnt.	1	3	
	III. Ekipuotė				
1.	Spec. odinis diržas	vnt.	1	5	Inventorius
2.	Odinis pistoleto dėklas	vnt.	1	5	Inventorius
3.	Dėklas apkaboms	vnt.	2	5	Inventorius
4.	Metalinis raktų laikiklis	vnt.	1	5	Inventorius
5.	Kompasas	vnt.	1	5	Inventorius
6.	Alpinistiniai apraišai	vnt.	1	5	
7.	Nusileidimo įtaisai	vnt.	1	5	Inventorius
8.	Alpinistinis karabinas	vnt.	2	5	Inventorius
9.	Spec. odinės pirštinės	vnt.	1	1	
10.	Spec. trikotažinės pirštinės (žalios spalvos)	vnt.	1	1	
11.	Spec. dujokaukė	vnt.	1	10	
12.	Spec. dujokaukės filtras	vnt.	4	2	
13.	Spec. apsauginiai akiniai	vnt.	1	3	
14.	Šalmas	vnt.	1		Inventorius
15.	Dėklas tuščiomis apkabomis	vnt.	1	5	Inventorius
16.	Spec. gertuvė-kuprinė	vnt.	1	5	Inventorius
17.	Spec. peilis	vnt.	1	5	Inventorius
	IV. Aksesorai				
1.	Tarnybos ženklukas	vnt.	1	5	Inventorius
2.	Tarnybos antsiuvas	vnt.	3		
3.	LU tarnybos antsiuvas	vnt.	3		
4.	Antsiuvas	vnt.	3		
5.	LU antsiuvas	vnt.	3		
6.	Beretės ženklas	vnt.	1	3	

Šaltinis: Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro Lino Linkevičiaus įsakymas Nr. 595 „Dėl KJP Povandeninių veiksmų komandos aprūpinimo“, 2002 m. balandžio 24 d. *KJPA*, f. LK KJP, ap. 1, b. 148.

Analizuojant turimus duomenis sužinoma, kad Kovinių plaukikų būrys (tuo metu jau Karinių jūrų pajėgų žinion perėjusi Povandeninių veiksmų komanda) 2003–2004 m. įsigijo modernios nardymo įrangos, atitinkančios NATO standartus ir reikalavimus¹⁴⁷. Taip pat kariai buvo siunčiami mokytis į specialias mokyklas Latvijoje, Ispanijoje ir Prancūzijoje. Sprendimas siųsti lietuvių kovinius plaukikus-narus mokytis į užsienio valstybes buvo priimtas, nes Lietuvoje 2004 m. nebuvo narų mokyklos, kurioje būtų galima rengti kvalifikuotus specialistus, gebančius atlikti krašto gynybai svarbius povandeninius darbus¹⁴⁸. 2004 m. aktuali problema Lietuvos kariuomenės narams buvo tai, kad visoje šalyje nebuvo NATO narų saugumo procedūras bei efektyvų asmenų gydymą dėl nardymo incidentų patiriams sužalojimams sumažinti galinčios barokameros. Ši technika, galinti sukurti dirbtinį kelių ar keliolikos atmosferų slėgį, suteikė visas galimybes gydyti nuo nardymo metu patirtos dekompresijos nukentėjusius karius¹⁴⁹. Barokamera taip pat buvo reikalinga nardymo treniruotėms, mokymams ir giluminiams nėrimams atlikti, ji leido narams adaptuotis prie didelio gylio saugioje aplinkoje, o ne šaltaime, tamsiame vandenyje prie galimai nesprogusios karinės ar pokarinės amunicijos, kurios išminavimo darbus turėjo atlikti narai išminuotojai.

2004 m. kovo 25 d. išleistame Lietuvos kariuomenės vado įsakyme Nr. V-309 „Dėl KJP PVK perkėlimo“ buvo nurodyta, siekiant užtikrinti Karinių jūrų pajėgų Povandeninių veiksmų komandos efektyvų funkcionavimą ir administravimą, gerinti komandos tarnybos sąlygas ir kovinį pasirengimą, garantuoti turimos įrangos apsaugą, tinkamą techninę priežiūrą ir eksplotavimą, Karinių jūrų pajėgų Povandeninių veiksmų komandos karius perkelti į naują nuolatinę dislokacijos vietą – Vakarų karinėje apygardoje dislokuotą Lietuvos didžiojo kunigaikščio Butigeidžio dragūnų batalioną, kur Povandeninių veiksmų komandos nariams turės būti skirtos patalpos, užtikrinus jų aprūpinimą elektros energija, šiluma ir vandeniu, ir kita infrastruktūra (administracinės patalpos, kareivinių ketvirtas aukštas, kurio bendras plotas 707,12 m², mokyklos korpusas, kurio bendras plotas 205,28 m², patalpa amunicijai saugoti

¹⁴⁷ Aukštuolis, G. Po vandeniui – ne mažiau kaip 80 valandų per metus. *Valstiečių laikraštis*, 2004 kovo 27 d., Nr. 25, p. 19.

¹⁴⁸ Ten pat.

¹⁴⁹ Ten pat.

ir pastato dalis kovinėms valtimis bei kitoms materialinėms vertybėms laikyti, kurios bendras plotas 209,64 m²). Taip pat šiuo įsakymu leista Povandeninių veiksmų komandos kariams naudotis mažąja šaudykla (šaudymo iš pistoletų), sporto sale ir joje esančia įranga bei jiems buvo priskirta valytoja¹⁵⁰.

Taigi, Kovinių plaukikų būrio finansavimo ir aprūpinimo perspektyvos nuo 1990 iki pat 2004 m. kito. Matyti, kad galimybės gauti finansavimą pamečiui iš valdžios insitucijų šio būrio nariams augo. Taip keičiantis visuomenės požiūriui į Lietuvos kariuomenės narus ir ryškėjant jų vykdomų užduočių mastui, išsigrnyinant būrio veiklos specifikai, kovinių plaukikų tarnyba įgijo vadovybės pasitikėjimą, ir tai turėjo įtakos jos finansavimo ir aprūpinimo specialiąja įranga didinimui.

IŠVADOS

1. Lietuvos kariuomenės Kovinių plaukikų būrio formavimosi ištakos siekia 1990 m. Tada povandeninių plaukikų grupės vadovas ir pagrindinis instruktorius Valerijus Krisikaitis pradėjo burti komandą ir treniruoti būsimus Lietuvos kariuomenės narus. Pirmaisiais povandeninių plaukikų grupės gyvavimo metais remtasi tik suinteresuotų šiuo darbu asmenų entuziazmu, „*gerais norais*“ ir vizija, jog kuriamai Lietuvos kariuomenei tokia struktūra kaip narų – kovinių plaukikų komanda yra būtina, ypač uosto apsaugai užtikrinti, nes uostas – ypatingos svarbos objektas. Narų įtraukimo į Lietuvos karines pajėgas klausimas buvo sprendžiamas palaipsniui. Povandeniniai plaukikai buvo priskiriami įvairioms Lietuvos kariuomenės struktūroms, nes neapsispręsta, kam turi priklausyti šie kariai. Pagaliau 1991 m., įkūrus Savanoriškąją krašto apsaugos tarnybą, Lietuvos povandeninių plaukikų grupė buvo įteisinta kaip nardytojų klubas *Nautilus* ir perėjo Klaipėdos savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos rinktinės, o 1992 m., suformavus „Geležinio Vilko“ brigados atskirąjį Klaipėdos motodesantinį batalioną, – šio bataliono vado žinion. Tarp Lietuvos povandeninių plaukikų buvo keletas nardymo patirties turinčių asmenų, dirbusių su užsienio valstybių atstovais nardymo ir po-

¹⁵⁰ Lietuvos kariuomenės vado gen. mjr. Jono Algirdo Kronkaičio 2004 m. kovo 25 d. įsakymas Nr. V-309 „Dėl KJP PVK perkėlimo“. *Asmeninis Valerijaus Krisikaičio archyvas*.

vandeninių darbų srityje dar Lietuvai esant SSRS sudėtyje. Būtent jie ir tapo besikuriančios kovinių plaukikų grupės instruktoriais. Vėliau dalis kovinių plaukikų baigė išminuotojų kursus Vilniuje ir galėjo savarankiškai atlikti išminavimo darbus, pavyzdžiui, iš vandens iškelti nesprogusią amuniciją ir vykdyti kitas užduotis, susijusias su nardymo procesais, ir veiklos procedūras, skirtas Lietuvos kariuomenės struktūrinių vienetų. 1990–1992 m., kadangi povandeninių plaukikų aprūpinimas buvo nepakankamas, o techninė bazė itin skurdi, lėšų nardymo įrangai ir inventoriui įsigyti skyrė tik Savanoriškoji krašto apsaugos tarnyba. Tačiau jos trūko geresnei nardymo įrangai ir technikai, narų treniruotėms bei mokymams apmokėti ir povandeninių plaukikų infrastruktūrai tobulinti.

2. Lietuvos kariuomenės vadovybės požiūris į Kovinių plaukikų būrį gerėjo. Pirmaisiais jo veiklos metais povandeninių plaukikų grupė buvo remiama tik pažadais. Pirmoji reali, nors ir minimali, parama pradėta teikti nuo 1993 m., kai buvo nurodyta suformuoti Kovinių plaukikų būrį. Vėliau ji didėjo, nes buvo įrodyta, kad toks padalinys kariuomenei reikalingas, įvertinta jo reali nauda ir jau tarnaujančių karių profesionalumas. Visa Lietuvos kariuomenės narų sistema buvo kuriama ne vienus metus. Reikėjo laiko ištreniruoti ir puikiai parengti žmonėms, kad jie galėtų atlikti žvalgybą ir nesprogusios amunicijos iškėlimą iš vandens, įvairias kovines užduotis ir specialiąsias operacijas, taip pat Lietuvos kariuomenės pėstininkų funkcijas. Karinė nardymo bazė ir narų – kovinių plaukikų rengimas Lietuvoje nuo 1992 m. buvo nuolat plėtojami ir pasiekė itin aukštą lygį. Šalyje atsirado narų rengimo „šerdis“ – ja tapo Valerijaus Krisikaičio vadovaujamas Kovinių plaukikų būrys Klaipėdoje. Lietuvos kariuomenė 1993–2004 m. tapo pajėgi parengti pakankamai kovinių plaukikų – narų, galinčių atlikti nesprogusios amunicijos iškėlimo iš vandens darbus, vien savo nacionalinių mokymo centrų jėgomis. Nebereikėjo kreiptis paramos į užsienio valstybių nardymo bazes. Šalyje parengti koviniai nariai buvo pripažinti tarptautinių narų rengimo centrų ir galėjo patys dalytis specifinėmis nardymo žiniomis ir mokyti kitus karius Lietuvoje bei užsienyje. Didėjo kovinių plaukikų finansavimas ir aprūpinimo specialiąja įranga mastas. Teigiamai keičiantis vyriausybės požiūriui į šį Lietuvos kariuomenės narų padalinį ir didėjant jų atliekamų užduočių mastui, ryškėjant būrio vykdomų veiklų specifikai, kovinių plaukikų tarnyba įgijo valdžios pasitikėjimą.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Literatūra

1. Čiočys, P. A., Janukevičius, J., Jasiulionis, E., Kisinas, E. S., Kopūstas, R., Lapinskas, R., Norgėla, J., Venckus, A., Žarys, P. *Enciklopedinis karybos žodynas*. Vilnius, 2008.
2. Bertašius, R., Puluikis, V., Vičys, A. *Naro vadovėlis. I dalis*. Klaipėda, 1999.
3. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydzžiūnaitė, V. *Kokybinių tyrimų metodologija. Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*. Klaipėda, 2008.
4. Birulis, K. *Laisvės kodas*. Vilnius, 2001.
5. Dimantienė, G. *Naro vadovėlis. II dalis*. Klaipėda, 1999.
6. Eidintas, A. *Istorija kaip politika: įvykių raidos apžvalgos*. Vilnius, 2008.
7. *Ginkluotųjų pajėgų karo teisės vadovas*. Ats. red. plk. lt. Bieliauskas. Vilnius, 2006.
8. Girdzijauskienė, S. *Kokybinis interviu. Metodiniai nurodymai*. Vilnius, 2006.
9. Hatanaka, S. *Lietuva: kaip išliko maža šalis*. Vilnius, 1999.
10. Kardelis, K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai, 2007.
11. *Karinės jūrų pajėgos. Istorijos metraštis*. Ats. red. Vitkauskas, A. Vilnius, 2018.
12. Kiaupa Z. *Lietuvos valstybės istorija*. Vilnius, 2006.
13. *Konferencijos „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas“ medžiaga*. Ats. red. Umbrasas, V. Vilnius, 2000.
14. *Krašto apsauga 2003*. Ats. red. vyr. lt. Urbonaitė, V. Vilnius, 2004.
15. *Krašto apsauga 2004*. Ats. red. vyr. lt. Urbonaitė, V. Vilnius, 2005.
16. Krisikaitis, V. *LR kariuomenės Karinių jūrų pajėgų povandeninių veiksmų ir treniruočių taisyklės*. Klaipėda, 2003.
17. *Lietuvos karinė doktrina*. Ats. red. mjr. Greibus, R. Kaunas, 2010. Lietuvos karinė doktrina: patvirtinta Lietuvos kariuomenės vado 2010 m. kovo 10 d. įsakymu Nr. V-193. Rengė Bernotas, V. et al. Vilnius, 2010.
18. *Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas 1989–1993 metais. Istorinis dokumentinis leidinys*. Sud. ats. plk. lt. Užurka, J. Vilnius, 2015.
19. Maksimaitis, M., Vansevičius, S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*.

Vilnius. 1997.

20. Norkus, C. *Tėvynės labui*. Klaipėda, 1999.

21. Puknienė, V. *XX amžiaus Europos istorija*. Vilnius, 2004.

22. Skirius, J. *Istorijos studijų įvadas. I dalis*. Vilnius, 2010.

23. Urbonas, V. *Žurnalistikos teorija. Mokomoji knyga. Antras pataisytas ir papildytas leidimas*. Klaipėda, 2005.

24. Urbonas, V. *Lietuvos žurnalistikos istorija. Periodinė spauda*. Klaipėda, 2001.

25. Urbonas, V. *Žurnalistikos pagrindai. Vadovėlis. Ketvirtas pataisytas ir papildytas leidimas*. Klaipėda, 2007.

26. Ulfkotte, U. *Taip meluoja žurnalistai. Mūšis dėl reitingų ir tiražų*. Vilnius, 2003.

Šaltiniai

1. Asmeninė Valerijaus Krisikaičio dokumentų kolekcija.

2. Aukštuolis, G. Po vandeniu – ne mažiau kaip 80 valandų per metus. *Valstiečių laikraštis*, 2004 kovo 27 d., Nr. 25.

3. Bakūnaitė, G. Karys be uniformos. Vadovavo vienam paslaptinčiausių Lietuvos kariuomenės padalinių: man sakydavo – tu ilgai neišgyvensi [interaktyvus], [žiūrėta 2019-12-17]. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/multimedija/karys-be-uniformos/karys-be-uniformos-vadovavo-vienam-paslaptingiausiu-lietuvos-kariuomenes-padaliniu-man-sakydavo-tu-ilgai-neisgyvensi.d?id=75680229>

4. Bagočiūnas, S. Koviniai narai nesirenka oro. *Savanoris*, 1997 vasario 6 d., Nr. 3.

5. Cvilikienė, J. Gyvenimas prieš 30 metų: kiek tuo metu kainavo televizorius ir kas uždirbdavo daugiausiai? [interaktyvus], [žiūrėta 2021-04-30]. Prieiga per internetą: <https://blog.swedbank.lt/pranesimai-spaudai-asmeniniai-finansai/gyvenimas-pries-30-metu-kiek-tuo-metu-kainavo-televizorius-ir-kas-uzdirbdavo-daugiausiai?fbclid=IwAR0wS0-yIq5Ye5v_fdzn5KgOOmJxQXwlbBsStDrmHCLI6R51rj9OA8ZoLfg>

6. Dambrauskas, T., Starinskas, K. Ichtiandrai išeina iš jūros. *Karys*, 2000, Nr. 13.

7. Dykovenė, A. Kovinių plaukikų legenda [interaktyvus], [žiūrėta 2019-12-17]. Prieiga per internetą: <<https://klaipeda.diena.lt/naujienos/klaipeda/miesto-pulsas/koviniu-plaukiku-legenda-670014>>

8. Girdzijauskienė, S. *Kokybinis interviu. Metodiniai nurodymai*. Vilnius, 2006.
9. Janušaitis, R. Narai-plaukikai. *Savanoris*, 1992 rugpjūčio 10 d.
10. Janušaitis, R. Kas po vandeniu? *Lietuvos aidas*, 1992 kovo 5 d., Nr. 45.
11. Jasaitienė, I. Plateliuose mokosi būsimeji narai-gelbėtojai. *Plungė*, 1996 liepos 19 d.
12. Juciūtė, A. Kariūnai mokosi dirbti po vandeniu. *Vakarų ekspresas*, 1997 rugpjūčio 23 d., Nr. 197.
13. Karas [interaktyvus], [žiūrėta 2020-12-07]. Prieiga per internetą: <http://kabutes.kasvyksta.lt/kategorija/karas/3/5>
14. Kaladinskas, V. Ginkluoti akvalangais ir peiliais. *Karys*, 1999, Nr. 14.
15. Karinių jūrų pajėgų archyve saugomi įsakymai „Dėl Karinių jūrų pajėgų etatų sąrašo patvirtinimo 2000–2004 m.“.
16. Klaipėdos 7-ojo dragūnų Pamario gynybos bataliono vado pulkininko leitenanto R. Baltušio patvirtinta Narų plaukikų paruošimo programa, 1996 m. gruodžio 2 d. *Asmeninis Valerijaus Krisikaitičio archyvas*.
17. Krisikaitis, V. Narų pratybos. *Karys*, 1996, Nr. 10.
18. Krisikaitis, V. Mokymai JCET-2. *Karys*, 1998, Nr. 16.
19. Krisikaitis, V. Open spirit 97. *Karys*, 1997, Nr. 11.
20. Krisikaitis, V. Rikiuotėje – kovos plaukikai. *Karys*, 1997, Nr. 5.
21. Lietuvos karinės oro pajėgos ir Klaipėdos universitetas ieško tarpukaryje sudužusių lėktuvų [interaktyvus], [žiūrėta 2019-12-17]. Prieiga per internetą: <<http://alkas.lt/2018/01/10/lietuvos-karines-oro-pajegos-ir-klaipedos-universitetas-ieskos-tarpukaryje-suduzusiu-lektuvu/#more-327299>>
22. Lietuvos kariuomenės atkūrimas 1990–1992 m. [interaktyvus], [žiūrėta 2019-10-16]. Prieiga per internetą: <http://www.lietuovskariuomene.lt/lt/kariuomenes_atributika/karo_istorija/lietuvos_kariuomenes_atkurimas.html>
23. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Aktas dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo [interaktyvus], [žiūrėta 2020-12-12]. Prieiga per internetą: <https://www.lrs.lt/datos/kovo11/signatarai/aktas.htm>
24. Lietuvos Respublikos kariuomenės vado generolo majoro Jono Andriškevičiaus patvirtinta Nauja narų plaukikų specialaus parengi-

mo programa, 1998 m. rugpjūčio 4 d. *Asmeninis Valerijaus Krisikaičio archyvas*.

25. Motorizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis Vilkas“ vado pulkininko Č. Jezersko patvirtinta Klaipėdos moto. pėstininkų bataliono narų plaukikų paruošimo programa, 1994 m. gruodžio 6 d. *Asmeninis Valerijaus Krisikaičio archyvas*.

26. Minina, S. Apie „Regatą“ ir apie narą. *Klaipėda*, 1993 m. sausio 21 d., Nr. 12.

27. SKAT štabo viršininko plk. lt. J. Gečo įsakymas Nr. G-087 „Naro – mokinio atmintinė“, 1993 m. sausio 28 d. *Asmeninis Valerijaus Krisikaičio archyvas*.

28. Povandeninių veiksmų komanda [interaktyvus], [žiūrėta 2019-10-12]. Prieiga per internetą: <https://kariuomene.kam.lt/lt/kariuomene_struktura/karines_juru_pajegos/padaliniai_344/povandeniniu_veiksmu_komanda.html>

29. Povandeninių veiksmų komanda. Įsteigimas ir plėtojimas [interaktyvus], [žiūrėta 2021-04-01]. Prieiga per internetą: <<https://kariuomene.lt/povandeniniu-veiksmu-komanda/istorija-ir-simbolika/istorija/23775>>

30. Prieš 15 metų Lietuva įstojo į NATO: viskas, ką reikia žinoti [interaktyvus], [žiūrėta 2020-12-12]. Prieiga per internetą: <<http://8diena.lt/2019/03/29/pries-15-metu-lietuvo-istojo-i-nato-viskas-ka-reikia-zinoti/>>

31. Pučinskas, Š. Akmenuotą dugną tiria mokslininkai ir kariškiai. *Vakarų ekspresas*, Klaipėda, 1993 m. rugpjūčio 27 d., Nr. 154.

32. Pučinskas, Š. Kaip ten po vandeniu? *Vakarų ekspresas*, 1992 gegužės 23 d., Nr. 65.

33. Pučinskas, Š. Kalbos apie Kalotės lėktuvą netyla. *Vakarų ekspresas*, 1992 m. birželio 13 d., Nr. 74.

34. Pučinskas, Š. Kalotės dumblas legendomis nekvepia. *Vakarų ekspresas*, 1992 m. birželio 9 d., Nr. 72.

35. Sofoklis [interaktyvus], [žiūrėta 2020-12-07]. Prieiga per internetą: http://kabutes.kasvyksta.lt/autorius/_sofoklis/265

36. SKAT štabo viršininko plk. lt. Jono Gečo įsakymu Nr. G-087 patvirtinta „Naro – mokinio atmintinė“, 1993 m. sausio 28 d. *Asmeninis Valerijaus Krisikaičio archyvas*.

37. Šerkšnaitė, R. Lietuvoje bus gerų narų. *Klaipėda*, 1996 liepos 20 d., Nr. 168.
38. Šeštauskas, S. Kariai pamėgo Gargždų karjerą. *Banga*, 1998 m. spalio 14 d., Nr. 81.
39. Tallat-Kelpšaitė, Z. Švedijos minų traluotojai švarins Baltijos jūros dugną ties Juodkrante, o Klaipėdos dragūnai kartu su JAV kariais dalyvaus dvišalėse pratybose. *Klaipėda*, 1997 kovo 31 d., Nr. 73.
40. Trumpa Lietuvos kariuomenės atkūrimo istorija 1990–1992 m. [interaktyvus], [žiūrėta 2019-12-17]. Prieiga per internetą: <https://kariuomene.kam.lt/lt/kariuomenes_atributika/karo_istorija/lietuvos_kariuomenes_atkurimas.html>
41. Voveris, V. Kariuomenės „ruoniai“ ar „unguriai“? *Karys*, 1996, Nr. 10.
42. Amerikiečiai dalijasi patirtimi. *Vakarų ekspreso* informacija. *Vakarų ekspresas*, 1997 rugpjūčio 8 d., Nr. 184.
43. „Regata“ eina į dugną. *Vakarų ekspreso* informacija. *Vakarų ekspresas*, 1993 sausio 20 d., Nr. 11.
44. 1918 m. lapkričio 23 d. atkurta LR kariuomenė [interaktyvus], [žiūrėta 2020-12-08]. Prieiga per internetą: <https://kariuomene.kam.lt/lt/kariuomenes_atributika/karo_istorija/1918_m_lapkricio_23_d_atkurta_lr_kariuomene.html>

Įteikta 2021 m. rugpjūčio 28 d.

LITHUANIAN COMBAT DIVERS TROOP ACTIVITIES IN 1990–2004

Ieva ŽELVYTĖ

*Lithuanian Naval Force, Klaipėda University,
Institute of Baltic Region History and Archaeology*

Lithuanian historical sources mention the divers for the first time in the 1990s. With the intention to assist emerging national formations of the Department of National Defence of Lithuania, Valerijus Krisikaitis reported to the local national defence department in Klaipėda in September of 1990. He was a certificated diver and karate instructor and expressed his desire to work in the national defence service. Also, he displayed an unorthodox approach by offering to organise and train a squad, which would be prepared for combat, self-defence and combat diving. These skills could be applied to the protection of the Klaipėda Seaport against possible attacks organised and executed by foreign hostile military forces. This was the beginning of the formation of the combat divers' units in the Lithuanian military. Currently, this combat capacity has increased significantly. Due to 'Restricted' and 'Secret' classification marks, the exact figures cannot be disclosed; however, open sources indicate that there are two separate units, The Underwater Action Team, which is part of the Naval Forces and the Combat Divers Service, which is subordinate to the Special Operations Forces. These units have separate boat crews, maintenance and supply teams, individual explosive ordnance disposal experts, combat divers, rescue teams and much more.

The structure of research of the master's thesis consists of a summary in English, an introduction and three chapters. Also, it includes conclusions, a list of literature and sources, recommendations and appendices. The first chapter analyses the key aspects of the formation and origins of the Lithuanian Army Combat Swimmer Squad in 1990–1992, the incorporation of combat swimmers into the Lithuanian Armed Forces and the squad contingent formation instructions, divers

and possibilities of starting/financing/supplying the technical base. The second chapter is concentrated on the activities of the Lithuanian Combat Swimmers Squadron from 1993 to 2004. Separate chapters discuss the change of the Lithuanian Armed Forces 'leadership in terms of combat swimmers' platoon and the planning of the platoon employment, the genesis of the Lithuanian Armed Forces 'combat swimmers' platoon competence building system and its transformation. Also, the evolution of the technical base of the Lithuanian Army combat swimmers' platoon: financing and supply.

The goal of the research

The main goal of the research is the information analysis of the Lithuanian combat divers' activities during the formation of the independent and modern Lithuanian military structure. This analysis includes available sources from the Lithuanian military and public media related to the topic.

The methods of the research

The main research was performed by applying a combined study using both qualitative and quantitative methods of research. The main tools utilised in the research were the questionnaire and in-depth interviews. Statistic data processing and content analysis methods were applied to process the data collected. The target audience of the qualitative research was seven individuals who had completed military service in the combat divers' unit in the past. The research was conducted according to ethical standards.

The results of the scientific research. The analysis of the data revealed that Lithuanian combat divers have been perfectly prepared to act as soldiers, both physically and psychologically, during the timeframe of this research embracing periods from the 1990s to 2004. Their activities were limited only due to the financial constraints and lack of reliable diving equipment and infrastructure. The importance of the combat divers in the Lithuanian Armed Forces has been significant since the beginning of their activities, and slowly increased during

the time period of the research. This was predominantly attributed to their skills and abilities to perform demolition tasks underwater. This field of activities was equally high skilled in comparison to modern and highly equipped foreign military forces and their divers. The age and education of the potential candidates for the Lithuanian combat divers' unit also had a great significance. Because the training and preparation process of the candidates could take years, only young soldiers from the professional military service units have been accepted to be trained as highly professional combat divers. According to the interviewees, the significance of the Lithuanian combat divers was definitely high in the Lithuanian military because a small unit of underwater subversive divers could cause greater damage than an infantry battalion.

Conclusions and recommendations

1. The origins of the formation of the Lithuanian combat divers' squad in the 1990s: in the 1990s, the leader and main instructor of the combat divers' unit, Valerijus Krisikaitis, began recruiting the team and training the diver candidates. There was a clear vision at that time that independent Lithuanian Armed Forces would meet the demand of highly trained combat divers. The problem of the incorporation of the unit into the structure of Lithuanian Military Forces has been addressed gradually. In the beginning, the combat divers under the name of the diving club 'Nautilus' were incorporated into the local SKAT department in Klaipėda. In 1992, after the establishment of the 'Iron Wolf' brigade and the paratrooper regiment in Klaipėda, the combat divers became subordinated to the regiment commander. Due to insufficient funding, during the period from the 1990s to 1992, there were active efforts to find necessary funding from private supporters and the government.

2. The position of the senior leadership of the Lithuanian Armed Forces on the issues of the Lithuanian combat divers has improved since 1993. It was the beginning of the actual support and assistance. Orders had been issued to establish a squad of combat divers. The support has been growing ever since due to the fact that the necessity of this unit had been proven, and there were no uncertainties about the quality of

training.

Overall formation of the Lithuanian Armed Forces and incorporation of the combat divers took more than a few years. Time was necessary for the training of the candidates to be able to perform combat tasks, special operations, reconnaissance and demining tasks underwater and on the surface. During the period of 12 years since 1992, the training system was implemented from scratch. The heart of the diving training became the squad of combat divers in Klaipėda, led by Valerijus Krisikaitis. The Lithuanian Armed Forces during the period from 1993 to 2004, had become capable of training the combat divers and explosive ordnance disposal experts in their own local training centres. These locally trained combat divers have been internationally acknowledged as perfectly prepared to perform combat tasks and capable of training other soldiers to perform diving tasks.

A positive change in Lithuanian legislative and executive powers' opinion towards the Lithuanian combat divers resulted in an increase in reliance and funding. The undisputed importance of the only diving unit able to perform underwater countermining was the main reason that caused such a trust. From 1993 to 2004, the territory of the Republic of Lithuania had been covered by unexploded ordnance items left after World War II and was still causing threats to the local inhabitants.